

<https://ssoss.ui.ac.ir/?lang=en>

Strategic Research on Social Problems in Iran

E-ISSN: 2645-7539

Vol. 10, Issue 4, No.35, Winter 2022, pp. 43-68

Received: 28.01.2022 Accepted: 12.03.2022

Research Paper

Dysfunctionality Caused by Role Strain: An Analysis of Parenting Men's Communication Challenges with Adopted Children

Maryam Kazemi Sahlavani

M.A. in Demography, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran

m.kazemim1997@gmail.com

Maliheh Alimondegari

Associate Professor of Demography, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran

m.alimondegari@yazd.ac.ir

Ali Ruhani

Associate Professor of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran

aliruhani@yazd.ac.ir

Introduction

Family is the most important social institution in a society and marriage is a prerequisite for starting a family. However, sometimes, various factors cause breakup of the first marriage and happens again after the marriage. A review of the divorce situation in Iran shows that with the increase in population from 56 million people in 1991 to 83 million people in 2020, the number of divorces has increased from 40000 divorces in 1991 to 183000 divorces in 2020 (Yearbook of Demographic Statistics of Iran, 2020). Contrary to popular belief, people with a divorce experience are less likely to remarry and start a new marriage in an attempt to escape the same situation (Gold; 2016). Many men and women have been found to experience a divorce again after the first divorce. This is more common among men (Schweizer, 2020; Reynolds, 2020). Following the increase in divorce rates and the desire of people with a divorce experience to remarry, the number of families resulting in remarriage also increases. These families are called "stepfamilies". The demographic data that have measured the prevalence of stepfamilies in 21st century societies have shown that the majority (87%) of stepfamilies have a stepfather (Gold, 2020:146). A distinctive feature of the stepfamily is that it is a family, in which at least one child is not biologically related to both parents. It is probably true that the only observable factor that mostly distinguishes remarriage from the first marriage is the presence of children in the previous marriage. A stepfamily is unique and different from the core family. Determining how this stepfamily works, who the important adults are, and who influences the decisions in the stepfamily is a challenge (Cann-Milland, Morname, Southcott, 2021: 13). Stepfathers are often reluctant to be disciplined because there is no clear authority given to the natural parents. If the stepfather is really disciplined, such a move may not be to the child's liking, nor can it be acceptable to the spouse. This problem of discipline seems to more commonly involve stepfathers than stepmothers since children usually stay with their mothers after divorce. It is the stepfather, who most often enters a single-parent family unit and actually experiences a daily interaction with his or her stepchildren (Goetting, 1982: 213). The share of foreign research in the field of remarriage associated with stepfamilies and stepfathers is higher than ours. Therefore, there is a need to study this phenomenon based on the social and cultural contexts of our society with regard to the fact that family in our society is one of the most fundamental institutions and the most important semantic systems of identity. Due to the research gap in the field of step-families and step-parents, the present study sought to analyze men's experiences as step-parents and their communication challenges with their step-children, besides trying to answer the following questions: What issues and challenges does a stepfather face within the stepfamily? What are the interactions of the stepfather with the stepchild? What are the couple interactions like in this type of family? What are the socio-cultural challenges of this type of family?

Materials & Methods

Since the purpose of this research was to investigate the

progress of men as stepfathers in remarriage in relation to their stepchildren, the best strategy to study this process was

*Corresponding author

Kazemi Sahlavani, M., Alimondegari, M., & Ruhani, A. (2021). Dysfunctionality Caused by Role Strain: An Analysis of Parenting Men's Communication Challenges with Adopted Children. *Strategic Research on Social Problems in Iran University of Isfahan*, 10(4), 43-68.

2645-7539 / © 2022 The Authors. Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<http://dx.doi.org/10.22108/srsp.2022.132467.1772>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221453.1400.10.4.3.9>

the grounded theory strategy with Strauss and Corbin's systematic approach. The research participants were purposefully selected. The inclusion criteria were as follows: The participants had to be men and have an experience of remarriage after divorce. The new spouse had to have at least one child from the previous marriage with at least two years of remarriage. Also, theoretical sampling was applied. Sampling was continued until achieving the theoretical saturation so as to obtain accurate data and clearly clarify the dimensions of the study. To this goal, 15 men with an experience of remarriage and family life were interviewed in the presence of a stepchild in Isfahan with varied time periods of the interviews (minimum and maximum times of 4 and 8 hours, respectively). The data obtained from the interviews were then transcribed and analyzed via open, axial, and selective coding methods in a systematic chain-based and timed process.

Discussion of Results & Conclusions

The results showed that the dysfunctionality caused by role strain as a core category made the stepfamily's function problematic. The participating men experienced a heavy role strain due to a range of individual circumstances, de-functionalization contexts within the family, and normative socio-cultural processes that challenged their satisfaction with living in such families. They wanted to establish the traditional structure and order of their families, as well as stability of masculinity concepts, but different conditions, such as superiority of child over wife, parental powerlessness, etc., had destabilized the male sphere in the family and intensified their dissatisfaction. After experiencing role stress and the resulting dissatisfaction, they had chosen different strategies, including preventive and maladaptive strategies. The preventive strategy had a constructive consequence and strengthened family privacy, but this incompatible strategy could lead to re-divorce. It could be said that the underlying factors of role pressure and the adopted strategies overshadowed the family performance of step-families.

Although the researchers tried to provide new statistics on remarriage, they were unable to do so due to lack of cooperation between the relevant organizations. We also encountered problems during sampling. None of the counseling centers and psychological clinics, as well as the marriage and divorce registry offices, agreed to cooperate. In addition, due to the sensitivities related to the stepfamilies, the individuals refused to introduce the related specimens, which led to time-consuming persuasion. It is suggested that the mass media, improve the relationship between stepchildren and stepfamilies by observing the principle of impartiality and avoiding value judgments and raise public awareness as well as remarriage by reviewing the media content and step-by-step plans for stepfamilies and stepfathers. It is also suggested to increase social research of men with an experience of divorce, remarriage, and step-family. Moreover, some research should be done in the field of psychology and social work in order to identify the adapting and coping approaches, find solutions to reduce role pressure, and increase the skills of people involved in managing stressors. The research on males in this field should be increased. It is necessary to hold workshops to enhance the awareness of people, who want to remarry, so as to get acquainted with the challenges of this marriage and the

ways of facing these challenges. Stepfamilies need to refrain from adopting previous family styles and help strengthen the privacy and foundation of their families by reorganizing roles and responsibilities.

Keywords: Remarriage, Stepfamily, Stepfather, Stepchild, Family Function

References

- Bryant, A., & Charmaz, K. (2010). Grounded theory in historical perspective: An epistemological account. *Handbook of grounded theory*, 31-57.
- Cann-Milland, S., Mornane, A., & Southcott, J. (2021). Exploring family service providers perceptions of working with recoupled parents in stepfamilies. *Journal of Family Issues*, 42(9), 1981-1997.
- Colman, M., Ganong, L., & Fine, M. (2000). Reinvestigating remarriage: Another decade of progress. *Journal of Marriage and the Family*, 62(4), 1288-1307.
- Cox, M. J., & Paley, B. (2003). Understanding families as systems. *Current Directions In Psychological Science*, 12(5), 193-196
- Crosbie-Burnett, M. (1989). Application of family stress theory to remarriage: A model for assessing and helping stepfamilies. *Family Relations*, 38 (3), 323-331.
- DeLongis, A., & Zwicker, A. (2017). Marital satisfaction and divorce in couples in stepfamilies. *Current opinion in psychology*, 13, 158-161.
- Fathi, A. (2014). Marriage trends in iran with emphasis on the results of general population and housing censuses, *Statistics*, 2(2), 7-10. (in persian).
- Goetting, A. (1982). The six stations of remarriage: developmental tasks of remarriage after divorce. *Family Relations*, 31(2), 213-222.
- Gold, J.M. (2016). Understanding the experiences of husbands in step-couples: implications for strengthening stepfamily marriages. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 24(4), 415-419.
- Gold, J.M. (2020). Supporting successful stepfathering: an integration of the professional literature and online stepfather reflections. *The Family Journal*, 28(2), 146-149.
- Jensen, T.M., & Ganong, L.H. (2019). Stepparent-Child relationship quality and couple relationship quality: Stepfamily household type as a moderating influence. *Journal of Family Issues*, 41(5), 589-610.
- Jensen, T.M., & Shafer, K. (2013). Stepfamily functioning and closeness: Children's views on second marriages and stepfather relationships. *Social Work*, 58(2), 127-136.
- Kent, M.O. (1980). Remarriage: A family systems perspective. *The Journal of Contemporary Social Work*, 61(3), 146-153.
- Kim, H.S., & Kim, J.W. (2009). the influence of role strain on stepfamily adjustment. *International Journal of Human Ecology*, 10(2), 1-12.
- Kreyenfeld, M., & Heintz-Martin, V. (2011). Economic conditions of stepfamilies from a cross-national perspective. *Zeitschrift für Familienforschung*, 23(2), 128-153.
- Mohammadi, R., Mohammadi, Z. (2019). Challenges for Remarriage of Women with Children: A Qualitative Study. *Women in Development & Politics*, 17(1), 97-119. (in persian).

- Mohammadi, Z. (2017). *Investigating the challenges of advancing couples with children in remarriage. Master Thesis in Family Counseling*, AllamehTabatabai University (in persian).
- Pryor, J. (2014). *Stepfamilies: A global perspective on research, policy, and practice*. New York: Routledge.
- Rallings, E. M. (1976). The special role of stepfather. *Family Coordinator*, 25(4), 445-449.
- Reynolds, L. (2020). Ten years of change in the u.s. remarriage rate, 2008 & 2018. *National Center for Family & Marriage Research*, Family Profile.
- Robinson, B.E. (1984). The contemporary American stepfather. *Family Relations*, 33(3), 381-388.
- Saint-Jacques, M.C., Godbout, E., & Ivers, H. (2020). People's opinions and stereotypes about stepfamilies. *Journal of Family Issues*, 41(11), 1-24.
- Schrodt, P., Soliz, J., & Braithwaite, D. O. (2008). A social relations model of everyday talk and relational satisfaction in stepfamilies. *Communication Monographs*, 75(2), 190-217.
- Schweizer, V. (2020). Age variation in the remarriage rate, 1990 & 2018. *National Center for Family & Marriage Research*, Family Profile, 228.
- Souri, G., Goodarzi, K., & Roozbehani, M. (2021). The effectiveness of intervention based on the exploration of remarriage families' problems on child's relationship with stepparents. *Journal of Excellence in Counseling and Psychotherapy*, 10(37), 45-55. (in persian).
- Sweeney, M. (2010). Remarriage and stepfamilies: strategic sites for family scholarship in the 21st century. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 667- 684.
- Weber, J. G. (2010). *Individual and family stress and crises*. Sage.
- Whiteside, M. F. (1982). Remarriage: A family developmental process. *Journal of Marital and Family Therapy*, 8(2), 59-68.
- Yearbook of Demographic Statistics of Iran (2020). Tehran, National Registration Organization. (in persian).
- Yekleh, M., Mohsenzade, F., & Zaharakar, K. (2018). Study of quality of remarriage after divorce grounded theory method. *Socialworkmag*. 7(3),17-31. (in persian)..

پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران
سال دهم، شماره پیاپی (۳۵)، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۰، ص ۴۳-۶۸
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۲۱

مقاله پژوهشی

کارکردزدایی ناشی از فشار نقش: واکاوی چالش‌های ارتباطی مردان والد ناتنی با فرزند ناتنی

مریم کاظمی سهلوانی، دانشجوی کارشناسی ارشد جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

m.kazemim1997@gmail.com

ملیحه علی مندگاری، دانشیار جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

m.alimondegari@yazd.ac.ir

علی روحانی، دانشیار جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

aliruhani@yazd.ac.ir

چکیده

پژوهش حاضر با هدف واکاوی تجربه‌های مردان به‌عنوان والد ناتنی و چالش‌های ارتباطی آنان با فرزند ناتنی طراحی شده است. روش پژوهش، کیفی و به‌شیوه نظریه‌زمینه‌ای انجام شده است. ۱۵ نفر از مردان ساکن در شهر اصفهان که تجربه ازدواج مجدد پس از طلاق و زندگی در خانواده با حضور فرزند ناتنی را داشتند، به‌صورت هدفمند و به‌شیوه نمونه‌گیری نظری انتخاب شدند. داده‌ها به‌شیوه مصاحبه عمیق، گردآوری و به روش کدگذاری باز، محوری و گزینشی تحلیل شد. نتایج نشان داد «کارکردزدایی ناشی از فشار نقش» به‌عنوان مقوله هسته، عملکرد خانوادگی خانواده ناتنی را مسئله‌مند می‌کند. مردان مشارکت‌کننده به‌دلیل طیفی از شرایط فردی، بسترهای کارکردزدای درون / برون خانوادگی و فراگردهای فرهنگی - اجتماعی هنجارها، فشار نقش سنگینی را احساس کرده بودند که رضایت‌مندی آنان از زندگی در این نوع خانواده‌ها را چالش‌برانگیز می‌کند. مردان مشارکت‌کننده خواستار برقراری ساختار و نظم سنتی خانواده و ثبات مفاهیم مردانگی در خانواده بودند؛ اما شرایط متفاوتی از جمله ارجح بودن فرزند بر همسر، بی‌قدرتی والدگری و ... موجب بی‌ثباتی حوزه مردانه در خانواده و تشدید نارضایتی آنان شده بود. مردان مشارکت‌کننده در مواجهه با فشار نقش تجربه‌شده و نارضایتی حاصل از آن، راهبردهای متفاوتی از جمله راهبرد پیشگیرانه و ناسازگارانه را انتخاب می‌کنند. راهبرد پیشگیرانه، پیامدی سازنده داشته و موجب تقویت حریم خانوادگی شده است؛ اما راهبرد ناسازگارانه منجر به طلاق مجدد شده بود؛ در نتیجه، عوامل زمینه‌ساز فشار نقش و راهبردهای اتخاذشده، عملکرد خانوادگی خانواده‌های ناتنی را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. **واژه‌های کلیدی:** ازدواج مجدد، خانواده ناتنی، ناپدری، فرزند ناتنی، عملکرد خانوادگی.

نویسنده مسؤول

کاظمی سهلوانی، م؛ علی مندگاری، م. و روحانی، ع. (۱۴۰۰). «کارکردزدایی ناشی از فشار نقش: واکاوی چالش‌های ارتباطی مردان والد ناتنی با فرزند ناتنی». پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، ۱۰(۴)، ۴۳-۶۸.

2645- 7539/ © 2022 The Authors. Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC-BY-NC-ND 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

<http://dx.doi.org/10.22108/srsp.2022.132467.1772>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221453.1400.10.4.3.9>

مقدمه و بیان مسئله

یکی از مهم‌ترین حوزه‌های مطالعاتی، مطالعه خانواده و ازدواج است (محمدی، ۱۳۹۶: ۲). ازدواج پدیده‌ای مهم، طبیعی و اجتماعی در زندگی انسان‌هاست و در همه زمان‌ها و فرهنگ‌ها به شکل‌های مختلف وجود دارد. یکی از اساسی‌ترین نهادهای اجتماعی، یعنی خانواده با ازدواج شکل می‌گیرد و نیازهای زیستی، روانی، اجتماعی انسان تأمین می‌شود. (فتحی، ۱۳۹۳: ۷). در واقع، خانواده اصلی‌ترین نهاد اجتماعی در جامعه و لازمه تشکیل آن ازدواج است؛ اما برخی مواقع عوامل مختلفی سبب گسست ازدواج اول می‌شود و پس از مدتی ازدواج دوباره رقم می‌خورد (محمدی و محمدی، ۱۳۹۸: ۹۸). وضعیت طلاق در ایران، نشان می‌دهد که با افزایش جمعیت (از ۵۶ میلیون نفر در سال ۱۳۷۰ تا ۸۳ میلیون نفر در سال ۱۳۹۹) تعداد طلاق (از ۴۰ هزار در سال ۱۳۷۰ به ۱۸۳ هزار در سال ۱۳۹۹) روبه‌افزایش بوده است (سالنامه آمارهای جمعیتی، ۱۳۹۹)؛ اما برخلاف این تصور که افراد با تجربه طلاق، برای فرار از قرار گرفتن در موقعیت مشابه، احتمال کمتری دارد که دوباره ازدواج و زندگی زناشویی جدیدی را آغاز کنند (Gold, 2016). بسیاری از مردان و زنان پس از تجربه طلاق، دوباره ازدواج می‌کنند و این امر در بین مردان شایع‌تر است (Schweizer, 2020 & Reynolds, 2020). به دنبال افزایش میزان طلاق و تمایل افراد با تجربه طلاق به ازدواج مجدد^۱، تعداد خانواده‌های حاصل از ازدواج مجدد نیز افزایش پیدا می‌کند. این خانواده‌ها در اصطلاح «خانواده ناتنی»^۲ نام دارد. داده‌های جمعیت‌شناختی که نشان‌دهنده رواج خانواده‌های ناتنی در جامعه قرن بیست و یکم است، نشان داد که بیشتر (۸۶ درصد) خانواده‌های ناتنی یک ناپدیری دارد (Gold, 2020: 146).

در تعریف والدین ناتنی^۳ می‌توان گفت، والد ناتنی، همسر والدین بیولوژیکی فرد در ازدواج بعدی است؛ بنابراین، ناپدیری^۴ با ازدواج بعدی، همسر مادر بیولوژیکی فرد است (Rallings, 1976: 446).

خانواده ناتنی، خانواده‌ای است که در آن دست‌کم یک فرزند از نظر بیولوژیکی با هر دو والدین، خویشاوندی ندارد؛ با این حال، برای تعریف خانواده‌های ناتنی، مشکلات زیادی وجود دارد (3: Pryor, 2014). اول، ازدیاد نام‌هایی که برای چنین خانواده‌هایی اطلاق می‌شود، سبب تشدید سردرگمی این نوع از خانواده‌ها شده و به نظر می‌رسد که هیچ تعریف واحدی از انواع این اشکال خانواده وجود ندارد^۵ (Kent, 1980: 146). دوم، اولین مطالعاتی که سعی در ارزیابی شیوع خانواده‌های ناتنی داشت، خانواده‌های ناتنی را بیشتر اتحادیه‌های زناشویی می‌دانست که از طریق ازدواج‌های مجدد تکامل یافته بودند. با این حال، تحقیقات جدیدتر، زندگی مشترک خارج از ازدواج^۶ را نیز در تعریف خانواده ناتنی ادغام کرده است (Kreyenfeld & Martin, 2011: 129). باتوجه به توضیحات ارائه‌شده، تعریف مدنظر پژوهش حاضر، تعریف کلاسیک خانواده‌های ناتنی است که در آن خانواده ناتنی زوجی است که با فرزندان از ازدواج سابق زندگی می‌کنند.

نظام خانواده ازدواج مجدد، مانند همه اشکال سازمان خانواده، یک ساختار ثابت نیست، بلکه ساختاری است که به‌طور مداوم در حال تکامل است (Whiteside, 1982: 59). دلونگیس و زویگر (2017) معتقدند ازدواج اول و ازدواج مجدد یکسان نیست و برای درک چگونگی ازدواج مجدد، باید تفاوت‌های ساختاری بین خانواده‌های هسته‌ای و ناتنی را در نظر گرفت. آن‌ها تفاوت‌های اصلی را شامل موارد زیر می‌دانند: ۱- روابط والدین و فرزندان قبل از شکل‌گیری رابطه زن و شوهر در خانواده‌های ناتنی است. این امر مستلزم آن

۱ ازدواج مجدد (Remarriage) اصطلاحی است که شامل انواع مختلفی از روابط است - هر دو شریک ممکن است در یک ازدواج دوم یا یک ازدواج مجدد بالاتر باشند (برای مثال، یک ازدواج سوم یا چهارم) یا ممکن است ازدواج فقط برای یکی از شرکا ازدواج مجدد باشد (Colman et al., 2000).

۲ Stepfamily

۳ StepParents

۴ Stepfather

۵ به گفته کنت نام‌هایی از جمله: «خانواده ترکیبی»، «دوباره ازدواج‌کرده»، «بازسازی‌شده»، «دوباره جفت‌شده» برای این نوع از خانواده‌ها استفاده می‌شود.

۶ Cohabitation

را در ازدواج مجدد از ازدواج اول ایجاد می‌کند، حضور فرزندان در ازدواج قبلی است. چرلین^۳ (1978) اظهار داشت که وقتی هیچ‌یک از همسران ازدواج قبلی فرزندی نداشته باشند، خانواده ازدواج مجدد، بسیار شبیه به خانواده‌های ازدواج اول است و بیشتر هنجارهای ازدواج‌های اول اعمال می‌شود. یکی از مشکلات مربوط به والدین ناتنی، نظم و انضباط است. والدین ناتنی اغلب تمایلی به تأمین نظم و انضباط ندارند؛ زیرا صلاحیت و اختیارهای واضحی که به والدین طبیعی اعطا می‌شود، وجود ندارد. اگر والدین ناتنی اقدام به نظم و انضباط کنند، چنین اقدامی ممکن است، مورد پسند کودک قرار نگیرد یا از نظر همسر پذیرفتنی نباشد. به نظر می‌رسد، این مشکل نظم و انضباط برای پدرخوانده‌ها بیشتر از مادرخوانده‌ها دیده می‌شود؛ زیرا کودکان معمولاً پس از طلاق، نزد مادران خود می‌مانند. این ناپدیری است که بیشتر اوقات وارد یک واحد خانواده تک‌والدی می‌شود؛ بنابراین تعامل روزانه با فرزندان ناتنی خود را احساس می‌کند (Goetting, 1982: 213). خانواده ناتنی در مقایسه با خانواده هسته‌ای، منحصربه‌فرد و متفاوت است. تعیین چگونگی عملکرد خانواده ناتنی و اینکه چه کسانی بزرگسالان مهمی هستند، چالشی است که بر تصمیم‌های خانواده ناتنی اثر می‌گذارد (Cann-Milland et al., 2021: 13).

برای فهم بهتر چالش‌های حاصل از ازدواج مجدد به‌طور عام و خانواده‌های ناتنی به‌طور خاص لازم است تا سابقه تحقیقی و پیشینه‌های تجربی در حوزه خانواده و ازدواج صورت گیرد که این امر موجب درک و بینشی عمیق از موضوع مطالعه شده می‌شود و با روشن کردن مسیرهای تحقیقی و دریافت مفاهیم اساسی، پژوهشگران را برای دستیابی به نتایج مطلوب و دقیق‌تری هدایت می‌کند. مرور پژوهش‌های داخلی در حوزه ازدواج مجدد و به‌خصوص خانواده، نشان‌دهنده نادیده گرفته شدن مردان در حوزه ازدواج مجدد و والد ناتنی در حوزه خانواده است. در بسیاری از پژوهش‌ها به‌طور ویژه

است که روابط زوجین در حالی شکل گیرد که والدین، روابط دیرینه و اغلب مستحکم‌تر را با فرزندان خود حفظ کنند. این برعکس خانواده‌های هسته‌ای سنتی است که در آن پیوند والدین قبل از وجود فرزندان است؛ ۲- خانواده‌های ناتنی اغلب پس از وقوع از دست دادن و تغییر برای بزرگسالان و کودکان، به‌طور یکسان گردهم می‌آیند؛ ۳- بزرگسالان و کودکان در خانواده‌های ناتنی از چرخه‌های مختلف زندگی فردی، زناشویی و خانوادگی دورهم جمع می‌شوند؛ برای مثال، یک شریک ممکن است با فرزندان اتحادیه قبلی وارد خانواده ناتنی شود؛ در حالی که شریک دیگر زندگی ممکن است، هرگز ازدواج نکرده و فرزندی نداشته باشد. با توجه به زمینه‌های متفاوت بزرگسالان و کودکان در خانواده‌های ناتنی، می‌توان نتیجه گرفت که افراد، انتظارات متفاوتی درباره عملکرد خانواده دارند. عوارض اضافی در این است که کودکان در خانواده دیگری والدین بیولوژیکی دارند؛ بنابراین کودکان اغلب اعضای دو خانوارند. این امر استقلال خانواده‌های ناتنی را به ازدواج‌های اول محدود می‌کند. سرانجام، فرزندپروری اغلب با مسئولیت‌هایی همراه است؛ اما بدون حقوق والدین بیولوژیکی است. به‌طور مشابه، هنجارهای اجتماعی ناکافی برای نقش‌های والدینی وجود دارد که اثر آنها را در تربیت فرزند محدود می‌کند (Delongis & Zwicker, 2017: 158).

مارسیگلو^۱ (2004) پدرخوانده‌ها را توصیف می‌کند که پس از درگیر شدن با یک زن صاحب فرزند وارد یک «رقص خانوادگی»^۲ پیچیده می‌شوند و آنها را ملزم به مذاکره و گفت‌وگو درباره جایگاه خود در زندگی شریکشان، زندگی فرزندان همسر و همچنین زندگی پدر بیولوژیکی و بستگانش می‌کند. والدین بیولوژیکی معمولاً قبل از ورود یک ناپدیری یا نامادری، استراتژی والدین را ایجاد کرده‌اند و ممکن است پس از ورود به پیوند جدید ترجیح دهند، کنترل خود را بر تصمیم‌های فرزندآوری حفظ کنند (Sweeney, 2010: 675). گمان می‌شود، تنها عامل مشاهده‌شدنی که بیشترین تمایز

¹ Marsiglio,² Family Family dance³ Cherlin

دستاورد‌های بزرگ‌تری را در کیفیت روابط زوجین با افزایش کیفیت روابط ناپدری و فرزنددی درک می‌کنند. نتایج پژوهش جنسن و شفر^۳ (2013) نشان داد، وقتی کودکان احساس می‌کنند، مادران و پدران ناتنی از نظر فرزندپروری توافق دارند و به‌ندرت بحث می‌کنند، کودکان بیشتر به پدر ناتنی خود نزدیک می‌شوند. سون‌کیم و وون‌کیم^۴ (2009) با بررسی پویایی خانواده‌های ناتنی و مشکلات سازگاری این خانواده‌ها به این نتایج دست یافتند که تعارض نقش، نوع خانواده ازدواج مجدد، حمایت خانواده، ابهام مرز خانواده و ابهام نقش، همگی بر سازگاری خانواده ناتنی اثر بسزایی دارند. رالینگز^۵ (1976) و رابینسون^۶ (1984) با بررسی تحقیقات تجربی و یافته‌های مربوط در حوزه ازدواج مجدد و خانواده‌های ناتنی به این نتایج دست یافتند که از جمله که مشکلاتی ناپدری‌ها با آن مواجه هستند، این است که حقوق و وظایف آنان چیست. به عبارتی، آنان درباره وظایف نقش با ابهام‌هایی روبه‌رو هستند. به‌علاوه، کلیشه‌های منفی به والد ناتنی وجود دارد که بسیاری از آنها از مشاهده‌های محدود، زندگی‌نامه و رسانه‌های جمعی نشئت گرفته است.

همان‌طور که پیشتر از این اشاره شد، در تحقیق‌ها و پژوهش‌های داخلی باوجود افزایش میزان طلاق و به‌تبع آن ازدواج‌های مجدد پس از طلاق، به خانواده‌های ناتنی حاصل از ازدواج مجدد توجه خاصی نشده است و بیشتر مطالعات انجام‌شده در زمینه چالش‌های ازدواج مجدد زنان و فرزندان آنان است. اگرچه سهم پژوهش‌های خارجی در زمینه ازدواج مجدد، خانواده ناتنی و والد ناتنی بیشتر است و مطالعات غنی‌تری دارند، ضرورت بررسی این پدیده باتوجه به بسترهای اجتماعی و فرهنگی جامعه و همچنین توجه به این موضوع که خانواده در جامعه ما بنیادی‌ترین نهادها و مهم‌ترین نظام‌های معنایی هویت‌ساز افراد محسوب می‌شود، حائز اهمیت است؛ بنابراین پژوهش حاضر باتوجه به نبود پژوهشی

مسائل و مشکلات ازدواج مجدد زنان و ابعاد گوناگون آن بررسی شده است. این درحالی است که پژوهش‌هایی که به مردان اشاره کرده‌اند، به‌صورت محدود و با رویکرد تطبیقی و بررسی مقایسه‌ای با زنان صورت گرفته است.

سوری و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که فرزندان به‌ویژه در بازه سنی نوجوانی به‌دلیل ویژگی‌ها و نیازهایی چون احساس قدرت، مشکلات و تعارض‌های بیشتری را با والدخوانده احساس می‌کنند. یکل و همکاران (۱۳۹۷) کیفیت ازدواج مجدد پس از طلاق را بررسی کردند. نتایج نشان داد، ناهمخوانی اولویت‌ها به‌عنوان مقوله محوری که تحت‌تأثیر شرایط فردی، خانوادگی، اجتماعی و اقتصادی افراد پس از طلاق است، تعیین‌کننده کیفیت ازدواج مجدد بوده است. پژوهش محمدی (۱۳۹۶) با هدف بررسی چالش‌های پیش‌روی زوج‌های صاحب فرزند در ازدواج مجدد نشان داد، یکی از چالش‌های مهم ازدواج مجدد «ادراک مشکلات حضور فرزند» است تا جایی که حضور فرزندان به‌عنوان مانعی در پایداری ازدواج مجدد و زندگی خانوادگی حاصل از آن دانسته شده است. درباره چالش‌های ازدواج مجدد و خانواده‌های ناتنی، تحقیقات خارجی بیشتری صورت گرفته است؛ برای مثال، سنت ژاک و همکاران^۱ (2020) در پژوهش خود نشان دادند که مردم از خانواده‌های ناتنی، توصیف‌های مثبت کمتری دارند و وقتی وضعیت والدین ناتنی از نظر حقوقی بررسی شد، نتایج نشان داد، اعمال اختیارهای والدین فقط به والدین قانونی محدود می‌شود. جنسن و گانانگ^۲ (2019) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که ارتباط چشمگیر و مثبتی بین کیفیت روابط والد ناتنی-فرزند و کیفیت روابط زوجین از دیدگاه والدین ناتنی و والدین بیولوژیکی در خانواده‌های مادر-ناپدری و پدر-نامادری وجود دارد. به‌طور کلی، افزایش کیفیت روابط والدین ناتنی و فرزند با افزایش کیفیت روابط زوجین مرتبط است. به‌طور خاص، ناپدری‌ها در مقایسه با نامادری‌ها،

³ Jensen & Shafer

⁴ Soon Kim & Woon Kim

⁵ Rallings

⁶ Robinson

¹ Saint-Jacques, Godbout & Lvers

² Jensen & Ganong

به‌عنوان شبکه‌ای بسیار متصل از روابط شخصی عمل می‌کند که در آن هریک از اعضای خانواده برای حفظ سیستم خانواده به سایر اعضای خانواده وابسته است. هر خانواده در زیرسیستم‌های^۲ (خرده سیستم) بین فردی متعددی سازماندهی شده است (مانند مادر-پسر، شوهر-همسر، برادر-خواهر و غیره) در واقع، نظریه سیستم‌های خانواده بر روابط پیچیده متمرکز است و این اصل در خانواده‌های پس از طلاق و خانواده‌های ناتنی بارزتر است؛ زیرا زیرسیستم‌های خانواده ناتنی پیچیده و شامل والد ناتنی-فرزند، خواهر-برادر ناتنی، زن و شوهر-همسر سابق است. دیدگاه سیستم خانواده چارچوبی را برای درک نحوه رفتار کل خانواده در مواجهه با تغییر فراهم می‌کند؛ زیرا هنگامی که ازدواج مجدد رخ می‌دهد، اضافه‌شدن یک عضو جدید خانواده باعث نداشتن حس تعادل در کل خانواده می‌شود و هریک از اعضا تحت تأثیر این تغییر قرار می‌گیرند (Jensen & Shafer, 2013; Schrod et al., 2008; Cox & Paley, 2003).

نظریه استرس خانواده^۳ یک نظریه اجتماعی است که با بررسی یک جنبه از زندگی اجتماعی (استرس) می‌تواند باعث پیش‌بینی رفتار شود و به ما نشان دهد که در برابر عوامل استرس‌زا چگونه مداخله کنیم. به عبارت دقیق‌تر، این نظریه به‌دنبال بررسی اثرهای عوامل استرس‌زا بر خانواده و راهبردهای مقابله در برابر این عوامل است. اساس مفهومی نظریه استرس خانواده را می‌توان در الگوی بحران خانواده (ABCX) هیل (1949, 1958) یافت که برای شناسایی متغیرهایی طراحی شده است که تفاوت بین خانواده‌ها را در سازگاری آنها با رویدادها و موقعیت‌های استرس‌زا نشان دهد. این الگو نشان می‌دهد که یک رویداد استرس‌زا (a) با منابع بحران خانواده (b) و معنایی که خانواده به رویداد استرس‌زا (c) برای ایجاد بحران (x) می‌دهد، در تعامل است. نظریه استرس خانواده به‌عنوان یک الگوی مفهومی برای تبیین و ارتقای سازگاری با ازدواج مجدد و زندگی خانوادگی ناتنی،

در زمینه خانواده‌های ناتنی و والد ناتنی به‌دنبال واکاوی تجربه‌های مردان به‌عنوان والد ناتنی و چالش‌های ارتباطی آنان با فرزند ناتنی است. پژوهشگران تحقیق حاضر به‌دنبال پاسخ به سؤال‌هایی از این قبیل هستند: ناپدیری با چه مسائل و چالش‌هایی درون خانواده ناتنی روبه‌روست؟ تعامل‌های والد ناتنی-فرزندخوانده به چه صورت است؟ تعامل‌های زوجی درون این نوع از خانواده چگونه است؟ چالش‌های فرهنگی-اجتماعی مربوط به این نوع از خانواده چیست؟

چارچوب مفهومی

اگرچه، پژوهش را با یک نظریه در مطالعات کیفی شروع نمی‌کنند، مرور مباحث نظری و مفهومی در راستای کشف و دستیابی به مضامین نظری مرتبط با موضوع پژوهش از پیش‌نیازهای اساسی مطالعات کیفی و روش نظریه زمینه‌ای است؛ بنابراین سعی شد تا نظریه‌های مرتبط با خانواده و به‌ویژه خانواده ناتنی بررسی شود که این باعث دست‌یافتن به تفکر انتزاعی لازم برای شکل‌دهی به سؤال‌های مصاحبه و همچنین به مفاهیم مرتبط با موضوع پژوهش شد. به عبارتی، بررسی و مرور نظریه‌های موجود باعث تقویت حساسیت نظری شده و مسیر را برای تحلیل داده‌ها هموار کرده است؛ بنابراین در ادامه چارچوب مفهومی پژوهش حاضر مطرح می‌شود.

نظریه سیستم‌های خانوادگی^۱ که از تشبیه سیستمی برای درک خانواده‌ها استفاده می‌کند، خانواده را به‌عنوان یک سیستم سازمان‌یافته در نظر می‌گیرد. براساس چنین نظریه‌ای، سیستم‌های خانواده با کلیت و نظم مشخص می‌شود که ساختار سلسله مراتبی دارد و به‌عنوان یک سیستم باز و زنده، می‌تواند با تغییرها یا چالش‌ها سازگار شود. به عبارتی، اصول کلیدی زیربنای سیستم‌های خانواده شامل مفهوم‌سازی خانواده‌ها به‌عنوان یک کل است که کل، موجود بزرگ‌تر از مجموع اجزای آن است. عناصر سیستم به‌هم متصل هستند؛ بنابراین وابستگی متقابل دلالت بر این دارد که خانواده

² Subsystems

³ Family Stress Theory

¹ Family Systems Theory

باید در مسیری انجام شود که بیشترین بازدهی نظری را به همراه داشته باشد. برای دستیابی به داده‌های دقیق به‌گونه‌ای که ابعاد پژوهش حاضر را به خوبی روشن کند، نمونه‌گیری تا اشباع نظری ادامه یافت؛ بنابراین با ۱۵ نفر از مردانی با تجربه ازدواج مجدد و زندگی در خانواده با حضور فرزند ناتنی در شهر اصفهان مصاحبه شد. مصاحبه شامل سؤال‌هایی از این قبیل بود: تعاریف و نگرش‌های اجتماعی از ناپدری، چيستی تکالیف، وظایف و حقوق یک ناپدری در جامعه و خانواده، چگونگی ارتباط والد ناتنی-فرزندخوانده، حدود روابط بین اعضا، قدرت زناشویی و ارتباط زوجین در خانواده ناتنی و عوامل فرهنگی و اجتماعی اثرگذار بر عملکرد خانوادگی خانواده‌های ناتنی. از آنجایی که مردان مشارکت‌کننده در کنار دغدغه‌های زندگی شخصی، دچار مشغله کاری نیز بودند، سعی شد، مصاحبه با مشارکت‌کننده در زمان مقرر و در شرایطی صورت گیرد که پاسخگو به دور از دغدغه‌های ذهنی و فعالیت‌های کاری باشد؛ بنابراین از هر مصاحبه‌شونده در چندمرحله مصاحبه گرفته شد و بازه زمانی مصاحبه‌ها نیز متغیر بود؛ به این معنا که بیشترین زمان ۸ ساعت و کمترین زمان مصاحبه ۴ ساعت بوده است. داده‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه اجرا و به‌صورت متن درآمد. در ادامه، داده‌ها با کدگذاری باز، محوری و گزینشی در فرآیندی نظام‌مند، زنجیره‌وار و زمان‌مند تحلیل شد. در کدگذاری باز که نخستین گام تحلیل، یادداشت‌برداری و مفهوم‌سازی است، داده‌ها با استفاده از استراتژی تحلیل خطبه‌خط^۲، جزئی و گاه کلمه‌به‌کلمه تحلیل و به هریک برچسب مفهومی داده شد. پس از مفهوم‌سازی با مقایسه مستمر، تحلیل داده‌ها انتزاعی‌تر شده و با گروه‌بندی مفاهیم، مقوله‌ها با توجه به ابعاد و ویژگی‌ها حاصل شد. در کدگذاری محوری، داده‌های حاصل شده از کدگذاری باز، به‌صورت نظام‌مند در کنار یکدیگر قرار گرفت تا ارتباط میان مقوله و زیرمقوله‌ها مشخص شود. در کدگذاری گزینشی مقوله‌های موجود در الگوی کدگذاری محوری یکپارچه و منسجم و پیرامون یک نظریه کوچک مقیاس ارائه

قالب مفیدی را برای ارزیابی و کمک به خانواده‌های ناتنی ارائه می‌دهد. در این الگو ازدواج مجدد یک رویداد استرس‌زا (a) است و با منابعی در تعامل است^۱ که خاص خانواده ناتنی (b) است و همین‌طور معنایی که هریک از اعضای خانواده از ازدواج مجدد دارند (درک هریک از اعضا از ازدواج مجدد) (c) تا زمانی که یک بحران خانوادگی ایجاد کند. (x) این الگو فرآیندهایی را که منجر به انطباق یا ناسازگاری می‌شود، نیز شناسایی می‌کند (Weber, 2010 & Crosbie-Burnett, 1989).

روش تحقیق

در این پژوهش از روش‌شناسی کیفی استفاده شده است. از آنجایی که هدف پژوهش حاضر بررسی فرایند پیش‌روی مردان والد ناتنی در ازدواج مجدد با فرزند ناتنی است، بنابراین بهترین استراتژی برای بررسی این فرایند، نظریه زمینه‌ای با رهیافت نظام‌مند استراوس و کرین است. نظریه زمینه‌ای دو معنای مرتبط دارد: مجموعه‌ای از راهبردهای روش‌شناختی منسجم که روشی متمایز برای انجام دادن تحقیق و تجزیه و تحلیل داده‌های استقرایی که محصول این فرآیند، تجزیه و تحلیل نظری کامل این داده‌هاست. در استراتژی‌های نظریه زمینه‌ای از روش‌های مقایسه‌ای برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده می‌شود که مستلزم فرآیند تکراری جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل همزمان داده‌هاست (Bryant & Charmaz, 2007). مشارکت‌کنندگان پژوهش به‌صورت هدفمند انتخاب شدند. در واقع، معیارهای شمول مشارکت‌کنندگان بدین‌گونه بود: مشارکت‌کننده، مرد و تجربه ازدواج مجدد پس از طلاق را داشته باشد، همسر جدید مشارکت‌کننده حداقل یک فرزند از ازدواج سابق داشته باشد و حداقل دو سال از ازدواج مجدد مشارکت‌کننده گذشته باشد. همچنین، در این مسیر، از نمونه‌گیری نظری استفاده شده است. به عبارتی، در روش نظریه زمینه‌ای نمونه‌گیری به‌صورت تصادفی نبوده است و

۱ منابع، ترکیبی از نقاط قوت و دارایی اعضای خانواده، توانایی‌های خانوادگی برای مقاومت در برابر عوامل استرس‌زا و منابع خارج از خانواده است. استفاده خانوادگی از منابع، معیاری برای سنجش توانایی آن در مقابله با عوامل استرس‌زاست.

² Line by Line

پژوهش سعی شد، در حین جریان مصاحبه به هریک از مصاحبه‌شونده زمان کافی اختصاص داده شود تا فهم دقیق و کارآمدی از مطالب حاصل شود. علاوه بر آن، پس از پایان مصاحبه برای رفع ابهام‌های ایجادشده با مصاحبه‌شوندگان دوباره صحبت و همچنین جمع‌بندی و نتایج به‌دست‌آمده با دو نفر از مشارکت‌کنندگان و دو نفر از استادان کنترل و ارزیابی شد. قابلیت اطمینان و اتکاپذیری پژوهش نیز با ثبت کامل و اجراکردن دقیق مصاحبه‌ها صورت گرفت. به‌علاوه، سعی شد، ثبت و اجراکردن مصاحبه‌ها با فاصله زمانی زیاد از یکدیگر صورت نگیرد.

می‌شود. پژوهشگران در راستای ملاحظه‌های اخلاقی، قبل از شروع جریان مصاحبه برای هریک از مصاحبه‌شوندگان توضیحی دقیق و کامل از موضوع، اهداف پژوهش و چگونگی نحوه انتشار نتایج پژوهش ارائه کردند. به‌علاوه، به مشارکت‌کنندگان اطمینان داده شد، به‌جای استفاده از اسامی حقیقی، از اسامی مستعار استفاده خواهد شد و هیچ‌گونه اطلاعات شخصی آنان بازگو نخواهد شد؛ بنابراین تنها با کسانی مصاحبه شد که رضایت کامل داشتند. به‌علاوه، برای راحتی و آسایش مشارکت‌کنندگان، هر زمان که پاسخگویان از جریان مصاحبه خسته می‌شدند، جریان مصاحبه متوقف و به زمان دیگری موکول می‌شد. برای ارزیابی اعتماد یافته‌های

جدول ۱- ویژگی‌های جمعیتی مشارکت‌کنندگان

Table 1- Demographic characteristics of the participants

ردیف	سن	سطح تحصیلات	نوع شغل	دفعات ازدواج	فاصله طلاق تا ازدواج مجدد	تعداد فرزند ناتنی	کل فرزندان (تنی و ناتنی)
نوید	۲۶	کارشناسی	معلم	۲	۴ ماه	۱	۲
بهنام	۲۹	سیکل	آزاد	۲	۲ سال	۱	۲
رضا	۳۴	کارشناسی	کارمند	۲	۵ ماه	۲	۳
عباس	۳۵	فوق‌دیپلم	آزاد	۲	۲ سال	۱	۲
مصطفی	۳۵	دیپلم	کارمند	۲	۳ ماه	۲	۳
علی	۳۷	کارشناسی	معلم	۲	۲ سال	۱	۲
محمد	۳۹	کارشناسی‌ارشد	روانشناس	۲	۲ ماه	۲	۳
موسی	۳۹	دیپلم	آزاد	۲	۶ ماه	۱	۲
حسین	۴۱	دیپلم	آزاد	۲	۱ سال	۱	۳
جواد	۴۲	کارشناسی‌ارشد	کارمند	۲	۲ سال	۲	۵
مسعود	۴۴	دیپلم	آزاد	۲	۸ ماه	۱	۳
محسن	۵۱	کارشناسی	آزاد	۳	طلاق اول تا ازدواج مجدد دوم: ۵ سال طلاق دوم تا ازدواج مجدد سوم: ۸ سال	۳	۴
کاظم	۵۲	سیکل	آزاد	۲	۱ سال	۲	۴
هاشم	۵۳	کارشناسی	مربی	۲	۳ سال	۱	۲
جلال	۶۰	کارشناسی‌ارشد	معلم	۳	طلاق اول تا ازدواج مجدد دوم: ۲ سال طلاق دوم تا ازدواج مجدد سوم: ۱ سال	۲	۵

یافته‌ها

شد. این مقوله منتج از ۲۵ مقوله اصلی، ۵۸ مقوله فرعی و ۲۱۵ مفهوم است. در ادامه هریک از مقولات به‌دست‌آمده در جریان پژوهش توصیف خواهد شد.

تحلیل داده‌ها در یک فرآیند جزئی، نظام‌مند و زمان‌مند منجر به برساخت مقوله هسته «کارکردزدایی ناشی از فشار نقش»

جدول ۲- مقوله‌های اصلی و هسته استخراج شده از پژوهش

Table 2- The core and main categories extracted from the research

مقوله هسته	مقولات اصلی
کارکرد دایمی ناشی از فشار نقش	الگوی تعامل وابسته والد ناتنی / فرزند ناتنی
	ناپیوستگی تعامل‌های زناشویی
	ارجح داشتن فرزند در برابر مرد
	دوگانگی‌های رفتاری با فرزند تنی / ناتنی
	آزار سیستماتیک والد ناتنی
	نبود هم‌والدی میان زوجین
	ناپایداری عرصه خصوصی
	بازتوزیع روابط و پیوندهای عاطفی
	شکاف‌های ارتباطی عاطفی عمیق
	تغییر نگرش ناشی از نقش جدید
	مردانگی فرودست
	بی‌قدرتی والدگری
حساسیت‌های تقسیم کار جنسیتی در تربیت فرزند ناتنی	
نبود دستورالعمل‌های اجتماعی	
عادت‌واره‌های جنسیتی	
فشارهای اجتماعی تربیت فرزند ناتنی	
کژکارکردهای رسانه‌ای	
سخت‌انگاری عمومی	
گرایش به برقراری ساختار سنتی خانواده	
سوءگیری‌های منزلت‌زدا	
تعدیل سبک‌های تربیتی	
برساخت عواطف منفی به فرزند ناتنی	
سهل‌انگاری در تکالیف نقش	
تقویت حریم خانوادگی	
طلاق مجدد	

الگوی تعامل وابسته والد ناتنی / فرزند ناتنی

مردان مشارکت‌کننده رفتار فرزند ناتنی را در تعامل‌های والد ناتنی-فرزند ناتنی بسیار مؤثر و تعیین‌کننده می‌دانستند. به عبارتی، آن‌ها به دوجانبه بودن روابط والد ناتنی و فرزند ناتنی اشاره داشتند و در بسیاری از موارد رفتار و ارتباط خود با فرزند همسر را وابسته به کیفیت و چگونگی رفتار آن می‌دانستند. هاشم می‌گوید:

«خب این بستگی داره به طرز برخورد اون بچه که با من مثلاً چه جور برخورد کنه. آگه مثلاً برخوردش عاطفی باشه، برخوردش جوری باشه که من اونو جذب کنم، اون منو جذب کنه، خب معلومه آدم مته بچه خودشم براش یه وقت کار انجام می‌ده؛ ولی وقتی مثلاً چه جور بگم رفتار سرد می‌بینه، خب به تبع، آدم خودشو می‌کشه کنار.»

نشان می‌دادند. واکنش‌هایی که به‌طور مستقیم منجر به توهین و یا آزار والد ناتنی نمی‌شد؛ اما احساس مزاحم بودن را به والد ناتنی القا می‌کرد. این رفتارها از سوی فرزند ناتنی زمانی اتفاق می‌افتاد که فرزند ناتنی، ناپدری را در کنار مادر می‌دید؛ بنابراین همنشینی و حتی صحبت کردن با همسر و به‌طور کلی روابط زناشویی برای مردان مشارکت‌کننده به آسانی ازدواج اول نبود. به عبارتی، وجود فرزند ناتنی موجب محدودیت‌هایی در روابط زناشویی و پیشامد اختلال‌هایی در

تعامل‌های زناشویی شده بود. جلال می‌گوید:

«صحبت عادی می‌کنیم. تو حیاط نشستیم، چایی می‌خوریم و میاد میشینه بین منو مادرش، نه کنار مادرش. دقت کردین یه بچه عادی میاد میشینه کنار مادرش یا کنار پدرش؛ ولی این میومد بین ما می‌نشست!»

ارجح داشتن فرزند در برابر همسر (مرد)

یکی از چالش‌های مهم و درخور توجه، ناشی از حضور فرزندان حاصل از ازدواج سابق در خانواده‌های ناتنی و در اولویت قراردادن آنان به همسر است. مردان مشارکت‌کننده از اینکه همسر جدید فرزندش را در اولویت قرار می‌دهد و

ناپیوستگی تعامل‌های زناشویی

مردان مشارکت‌کننده از حساسیت‌های فرزند ناتنی به مادر صحبت کردند. به بیانی دیگر، فرزندان ناتنی وجود ناپدری در خانواده را به منزله تهدید روابط مادر-فرزندی قلمداد می‌کردند. آن‌ها به حضور ناپدری در کنار مادر خود واکنش

پدري دلسوز و حامی آن باشند، اما باز هم با رفتارها و کلام‌های آزاردهنده مواجه می‌شدند. جواد می‌گوید:

«همون پسر [فرزندخوانده] اردوان رو برداشتم با ماشین بردم بیرون که تابی بخوریمو بیایم. ایشون یه عمل زشتی پشت سر من انجام داده بود...»

نبود هم‌والدی میان زوجین

اگرچه بیشترین بار مسئولیت تربیت فرزند بر دوش مادر است، نمی‌توان از این نکته غافل ماند که پدر نیز در کنار مادر نقش مکمل را در تربیت فرزند ایفا می‌کند. به عقیده رابینسون (1984) مدت‌هاست که ما به این باور رسیده‌ایم که پدران موجوداتی دست‌وپا چلفتی هستند که توانایی یا علاقه‌ای به تربیت فرزندان خود ندارند. تأکید بیش‌ازحد بر نقش مادر باعث شده است که «فرزندپروری» را با «مادری» یکی بدانیم؛ اما گلد (2020) با توجه به تحقیقات قبلی نشان داد که پدران قرن بیست‌ویکمی ممکن است، به‌دنبال مشارکت بیشتر در زندگی روزمره باشند و در مراقبت از فرزندان، شریک شوند. مردان پاسخگو نیز علاوه بر آنکه بر نقش ویژه مادر در تربیت فرزند تأکید داشتند، خواستار مشارکت تربیتی فرزند ناتنی و هماهنگی لازم بین مرد و زن در این امر بودند؛ اما با رفتارهای متعارض از جانب همسر مواجه می‌شدند. آن‌ها در میزان و ماهیت تربیت اختلاف‌نظر داشتند و به‌طور علنی با اعتراض‌های همسر روبه‌رو شده بودند. این در حالی بود که مردان با تأیید و موافقت قبلی اقدام به تربیت فرزند ناتنی کرده و ناگهان با مخالفت همسر مواجه شده بودند. این مخالفت‌ها گاهی به دلیل کژفهمی راهبردهای تربیتی صورت می‌گرفت. عباس می‌گوید:

«... تو چرا با بچه من اینجوری برخورد می‌کنی. تو چرا فلان گفتم بابا تو خودت از یه طرف به من می‌گی، تو تربیتش نقش داشته باش. از اون طرف می‌گی چرا اینجوری!! آگه می‌خوای من تو تربیتش نقش داشته باشم، دیگه بهم نگو اینطور. آگه نمی‌خوای تو تربیتش نقش داشته باشم که من اصلاً کلاً بسپارم به خودت فقط.»

توجه بیشتری به آن دارد، شکایت داشتند. مشارکت‌کنندگان خواستار آن بودند که همسر، رفتاری درخور یک شریک زندگی با آنان داشته باشد. رضا در این باره می‌گوید:

«بچه‌شو مهم‌تر از من می‌دونست. بچه‌شو جزئی از خودش می‌دونست؛ اما منو جزئی از خودش نمی‌دونست!»

دوگانگی‌های رفتاری با فرزند تنی / ناتنی

از دیگر مسائل و چالش‌هایی که می‌توان در خانواده‌های ناتنی به آن اشاره کرد، چگونگی رفتار همسر جدید با فرزند حقیقی مرد است. مردان مشارکت‌کننده شاهد تناقض رفتاری همسر بعد از تشکیل زندگی جدید و ورود به عرصه خانوادگی بوده‌اند. به طوری که قبل از ازدواج هیچ مخالفتی از جانب همسر در پذیرش فرزند تنی مرد ابراز نشده بود؛ اما بعد از ازدواج، همسر از پذیرش و قبول مسئولیت در قبال فرزند تنی مرد سر باز زده و گاهی مرد را در دوراهی انتخاب بین همسر و فرزند قرار داده بود. علی می‌گوید:

«ولی بعد از مدتی گذشت که اصلاً نداشت بچه رو من بیرم پیش خودم. تو یه خونه دیگه زندگی می‌کردیم. بچه پیش مادرم بود. اصن نداشت ما بچه رو بیاریم!»

آزار سیستماتیک والد ناتنی

آنچه مردان مشارکت‌کننده درباره فرزند ناتنی و زندگی در خانواده ناتنی با آن مواجه شده بودند، پذیرش نشدن ناپدری از جانب فرزند ناتنی است. فرزندان ناتنی به شیوه‌های مختلف از جمله واکنش‌های اعتراض‌آمیز به حضور ناپدری در خانه، بدرفتاری‌های مکرر، تندخویی و رفتارهای پرخاشگرانه، آزارهای کلامی مانند بی‌حرمتی، تحقیر و تمسخر پدر ناتنی، رابطه خصمانه و به‌طور کلی سازش‌ناپذیری و بی‌تمایلی را به برقراری ارتباط والد-فرزندی نشان داده‌اند. واکنش‌ها و رفتارهایی که به‌طور مسلم سبب تضعیف قوای روحی و آزرده‌خاطر شدن والد ناتنی از زندگی در خانواده با حضور فرزند ناتنی و خانواده ناتنی است. به بیانی دیگر، مردان مشارکت‌کننده سعی کرده بودند چه به‌دور از شخصیت پدري، یعنی مانند یک دوست برای فرزند همسر و چه در نقش

ناپایداری عرصه خصوصی

به نظر می‌رسد خانواده‌های ناتنی موقعیت بسیار حساسی دارند. به این معنا که علاوه بر مسائل درون خانواده و اثرگذاری چگونگی رویارویی اعضا (مرد، زن، فرزند (ان) تنی / ناتنی) در آن، مسائل بیرون از خانواده نیز بسیار مهم و درخور توجه است. مردان مشارکت‌کننده به دخالت‌های افراد بیرونی اشاره داشتند. افرادی که بیشتر به نحوی ارتباط نزدیکی با هریک از اعضا دارند؛ مانند، پدر و مادر زوجین، پدربزرگ و مادربزرگ فرزندان تنی / ناتنی و همچنین والدین حقیقی آنها. بسیاری از کج‌رفتاری‌های فرزند حقیقی / ناتنی به دلیل نفوذ و دخالت افراد بیرونی و به ویژه والد تنی بر فرزند است. به عبارتی، این کج‌رفتاری‌های تحمیلی و آموخته شده از جانب افراد بیرونی و والد تنی است که علاوه بر سخت‌تر شدن ارتباط‌گیری بین فرزند و والد ناتنی، با اختلال در عملکرد خانواده نیز سبب سستی و ناپایداری حریم خانواده جدید نیز خواهد شد. این موضوع حائز اهمیت است؛ زیرا والد ناتنی نمی‌تواند مانع از ارتباط فرزند ناتنی با والد حقیقی و بستگانش شود. به عبارتی، قدرت و اختیار لازم را برای مقابله در برابر دخالت‌های افراد بیرونی و به خصوص والد حقیقی ندارد. جلال می‌گوید:

«گفتم از طرف خانواده پدریش به احتمال خیلی زیاد این بچه، یعنی من وقتی که رفتم وارد زندگی این خانم شدم، گفت که آره. ما به این گفتیم که بابات سوریه بوده و حالا برگشته. چون اصن پدرشو ندیده بود، بله. این باباته برگشته. خب این بچه خیلی به من علاقه نشون می‌داد. بعد یواش یواش اخلاقتش تغییر کرد. مسلماً این بچه وقتی رفته خونه پدربزرگ پدریش اونجا گفته که بابام مثلاً سوریه بوده، برگشته و اونا خب اون عرق و تعصبی که داشتن ناراحت شدن و حالیه این بچه کردن که نه این بابات نیست و اینجا یواش یواش کینه‌ها شروع شد.»

شکاف‌های ارتباط عاطفی عمیق

کنش‌های ارتباطی و همچنین عاطفی بین ناپدیری و فرزند ناتنی پیچیدگی‌هایی دارد. از طرفی، فرزند ناتنی با وجود تلاش‌های مستمر ناپدیری برای برقراری ارتباط عاطفی صحیح مقاومت کرده و والد ناتنی بسیاری از مواقع بدون دریافت هیچ‌گونه پاسخ

عاطفی، رابطه را یک‌طرفه می‌بیند. طرف دیگر ماجرا به شخص والد ناتنی برمی‌گردد. مردان مشارکت‌کننده اظهار داشتند که با وجود فرزند تنی و علاقه حقیقی به فرزند خود، دشواری کار عاطفی دوجندان می‌شود. از دید آنها ارتباط‌های والد فرزند در خانواده‌های ناتنی بسیار سخت و دشوار است و در صورتی که فرزند ناتنی در سنین بالاتری نیز باشد، این ارتباط به مراتب سخت‌تر و دشوارتر خواهد بود. موسی در این باره می‌گوید:

«رابطه برقرارکردن از لحاظ عاطفی و از لحاظ معاشرتی خیلی سخته، من همون روز اول که با خانمم ازدواج کردم، رابطه رو به شدت سرد دیدم و دیدم از طرف فرزندشون که اون روزم حدوداً ۱۳، ۱۴، ۱۵ سالشون بود، رابطه سرد بود.»

تغییر نگرش ناشی از نقش جدید

دور از انتظار نیست که مردان مشارکت‌کننده و یا به عبارتی والدین ناتنی پاسخگو قبل از اینکه در چنین موقعیتی قرار بگیرند و نقش جدیدی را بپذیرند، تفکراتی همچون دیگر افراد جامعه درباره والدین و خانواده‌های ناتنی داشته باشند. تفکراتی که به دلیل ناآگاهی و نداشتن اطلاع کافی از چنین رویدادهایی نادرست بوده و تنها با ورود به میدان و رویارویی با حقایق حاضر در آن است که تصحیح خواهد شد. مردان مشارکت‌کننده اظهار داشتند پس از تشکیل یک خانواده ناتنی و قرارگرفتن در یک چنین موقعیتی بسیاری از تفکرات قبلی خود را غلط دانسته و به زعم آنان به آگاهی درستی از نقش ناپدیری رسیده‌اند. نوید می‌گوید:

«ناپدیری خودم برا خودم تا قبل از اینکه اتفاقی بیوفته، اصلاً به تعریف دیگه داشت. من خودم قبلاً چون همچین چیزی نبود تا اسم ناپدیری میومد، می‌گفتم وای یه شمر مثلاً بچه رو می‌زنه و نمی‌دونم چی کار می‌کنه.»

مردانگی فرودست

نباید از این نکته غافل ماند که جامعه ایران، جامعه‌ای مردسالار است؛ بنابراین اقتدار مرد در خانواده جزء جدانشدنی ساختار قدرت درون خانواده است. یک مرد انتظار دارد تا در ساختار سلسله مراتبی در رأس قرار گیرد و روابط بین اعضای

ناپدری‌های پاسخگو دربارهٔ حدود وظایف، تکالیف و حقوقی که به‌عنوان یک والد در خانواده باید داشته باشند، اطلاعی نداشتند و با صراحت اعلام کردند که به این موارد بی‌اطلاع هستند. به بیان آنها، این وظایف نه‌تنها از دید شخصی، از دید اجتماعی هم به‌خوبی مشخص نشده است و به پدر حقیقی وظایف ناشناخته‌تری دارند. آن‌ها لزوم دریافت راهنمایی برای پذیرش نقش جدید را احساس کرده و به‌دنبال مشورت‌خواهی بوده‌اند؛ اما دسترسی نداشتن به فرد با شرایط مشابه و نبود الگو و ضدالگوهای رفتاری، شرایط را برای آنها دشوارتر کرده بود. رضا می‌گوید:

«من اینجا اعتقاد دارم که باید آقایی که می‌خواد ازدواج مجدد یا خانمی که می‌خواد ازدواج مجدد بکنه، آگاهش بکنن. آگه بچه‌ایی این وسط باشه به‌خصوص آگه بچه‌ایی این وسط باشه، آگاهش بکنن. مشکلاتو بگن؛ چون مشکلات زیادی هست. من هیچ آگاهی نداشتم و لازم بود یکی منو آگاه می‌کرد که ازدواج با یه خانم که یه بچه داره این مشکلاتو داره».

عادت‌واره‌های جنسیتی

مشاهدهٔ تفاوت‌های رفتاری پدر و مادر و نقش هریک از آنان در خانواده از زمان کودکی، به‌صورت ضمنی به یادگیری رفتار و نگرش‌هایی منجر می‌شود که متناسب با نقش‌های جنسیتی است. به عبارتی، فرد درون خانواده و با جامعه‌پذیری، ویژگی‌ها و رفتارهایی را می‌آموزد که از یک مرد یا زن انتظار می‌رود. علاوه‌بر آن، افراد با الگوپردازی و تقلید از دیگران رفتارهای جنسیتی را انجام می‌دهند و خودپنداره‌های جنسیتی را هم تقویت می‌کنند. مردان مشارکت‌کننده نیز با اشاره به رفتار پدر در خانه و نحوهٔ برخورد و رفتار مادر در برابر مرد خانه، به برقراری الگوی توزیع قدرت رایج در خانواده تمایل داشتند. محسن با اشاره به الگوسازی رفتارهای جنسیتی می‌گوید:

«یه دایی دارم، این دایی‌م تو زندگی الگوی من بود. ممکنه الگوی درستی نبوده، من اینو دارم می‌گم، ممکنه الگوی درستی نبوده ولی من شاید به اشتباه اینم الگو قرار دادم؛ چون یه حالتی تو خانواده داشت که حرف فقط حرف اونه، هنوز هم همینطوره، هنوز هم که بچه‌هاش

درون خانواده، پیرامون محور استیلای مردانه شکل بگیرد؛ اما آنچه مردان مشارکت‌کننده درون خانوادهٔ ناتنی با آن مواجه شده بودند، تحول نقش جنسیتی بود. مردان مشارکت‌کننده اقتدار مردانگی در برابر همسر و به‌ویژه فرزند ناتنی را نداشتند، بلکه جایگاه مرد درون خانواده با جایگاه فرزند ناتنی در تباین باهم و جایگاهی نابرابر بود. با این وضعیت آنها مردانگی خود را از دست‌رفته می‌دیدند. ناپایداری اقتدار مردانه و تضعیف مفاهیم مردانگی یا به عبارتی، نبود ثبات جنسیتی در خانواده، زمینه‌های اختلاف را تشدید می‌کرد. کاظم می‌گوید:

«مثلاً من انتظار داشتم که یه جاهایی که من فرض می‌کنیم که یه صحبتی می‌کنم، ایشون طرف منو بگیره که نشون بده به بچه‌ش نشون بده که ایشون حالا چه فهمیده باشه چه نفهمیده باشه که من پدرش هستم یا نیستم. ایشون به هر حال سرپرست خانواده هست. ایشون مرد خانواده هست؛ ولی نه متأسفانه این کارا رو انجام نمی‌داد و همین باعث اختلاف می‌شد».

بی‌قدرتی والدگری

مردان مشارکت‌کننده با انتظارات نقش دچار ابهام اساسی شده بودند. نه‌تنها فرزند ناتنی، همسر جدید هم بر این ابهام دامن زده و سبب تشدید اختلاف‌ها در خانواده شده بود. مردان مشارکت‌کننده اظهار داشتند از طرف فرزند ناتنی و همسر مانند یک فرد بیگانه بودند که اجازهٔ دخالت در امور فرزند ناتنی را نداشتند و حتی در صورت گفتار یا رفتاری که لازم است یک پدر به‌عنوان والد فرزند از خود بروز دهد، با واکنش‌هایی از جانب فرزند ناتنی و همسر مواجه می‌شدند که نشان از باورنداشتن نقش پدری است. به عبارتی، والد ناتنی تنها یک نقش ظاهری و غیرواقعی از پدری را به همراه دارد. حسین می‌گوید:

«من اون زمان تو درسام بود، خونده بودم، می‌دونستم یه جاهایی لازم بود که من این بچه رو تنبیهش بکنم؛ مثلاً، محروم کردن از حالا برنامه کودک امروز خب این خودش باعث یه دردسر می‌شد. در صورتی که با فرزندان عادیمون وقتی ما یه همچین رفتاری بکنیم، هیچ مشکلی پیش نمیاد».

نبود دستورالعمل‌های اجتماعی

ازدواج کردن، همه رفتن نوه داره و نتیجه‌ام داره پیدا می‌کنه. در رأس قدرت قرار داره و اون چون بچه‌هاش بش احترام می‌گذارن و هرچی بگه حتی عروساش قبول می‌کنن که خب من اینو نگاه می‌کردم».

ناپدری چقد مثلاً، ظالمه. حالا این اتفاق افتاد و خودم شدم ناپدری!»

سخت‌انگاری عمومی

مردان مشارکت‌کننده از رویکردهای بدبینانه اطرافیان به خانواده‌های ناتنی در حین و پس از ازدواج مجدد صحبت کردند. گاهی از جانب اطرافیان با واکنش‌هایی مواجه شده بودند که موجب هراس آنها از ازدواج مجدد و تشکیل زندگی خانوادگی با حضور فرزند ناتنی شده بود. آنان منفی‌بافی اطرافیان را در ایجاد این هراس بسیار اثرگذار می‌دانستند که از نظر بعضی از مشارکت‌کنندگان نوعی افراط به حساب می‌آمد. بهنام می‌گوید:

«من از موقعی که مثلاً، پامو گذاشتم برای ازدواج با خانمم و همه می‌پرسیدن، بچه داره و می‌گفتم بله. ۹۰ درصد که حرفا منفی بود».

گرایش به برقراری ساختار سنتی خانواده

اگرچه ساختار خانواده‌های ناتنی پیچیدگی‌هایی دارد که منجر به تغییر شکل خانواده به خانواده‌های ازدواج اول شده است، مردان مشارکت‌کننده خواستار آن بودند تا جایگاه و نقش هریک از اعضا در خانواده رعایت شود؛ درست مانند دیگر خانواده‌ها. آنان تمایل به تثبیت شخصیت پدری و نقش خود به عنوان رهبر و سرپرست خانواده داشتند. والدین ناتنی پاسخگو با اشاره به شکل‌های رایج و مسلط خانوادگی که در آن مرد نقش اصلی در خانواده را دارد، معتقد بودند، نداشتن پیوند خونی با فرزند ناتنی نباید مانع از تحقق‌بخشی به قلمرو مردانه شود. مصطفی می‌گوید:

«توی خونواده خب زندگی کردن به عرفی خودش داره، دیگه به سری کاراییه که پدر باید انجام بده، به سری کاراییه که باید مادر انجام بده، به سری کاراییه که بچه باید انجام بده. تو خونواده‌ایی که بچه طلاقم نیستن، پدر و مادر اصلیش خب همونارم مثلاً، تو خونواده‌هایی که طلاقم باید انجام بشه».

فشارهای اجتماعی تربیت فرزندخوانده

اگرچه والدین ناتنی مشارکت‌کننده با مخالفت‌ها و نارضایتی حقیقی از جانب همسر در امر تربیت فرزند ناتنی مواجه شده بودند، مداخله‌گری تربیتی را لازم و اساسی می‌دانستند. آنها معتقد بودند که موقعیت خانوادگی‌شان بسیار حساس است و روابط والد ناتنی و فرزند ناتنی، نحوه رفتار، گفتار و به‌طور کلی آداب تربیتی فرزند ناتنی در جامعه زیر ذره‌بین قرار دارد. این موضوع موجب نوعی هراس در والدین ناتنی مشارکت‌کننده شده بود. آنها به عواقب تربیت ناقص فرزند ناتنی اشاره کردند و اظهار داشتند که هرگونه نقص و یا سستی در امور تربیتی فرزند ناتنی پیامدهای جدی به دنبال دارد؛ زیرا ممکن است دیگران هرگونه رفتار اشتباهی که از جانب فرزند ناتنی صورت می‌گیرد، به وجود ناپدری ربط دهند و والد ناتنی را مسبب آن بدانند. محمد در این باره می‌گوید:

«بعداً جامعه اینطور می‌گن که هان. این ناپدریش اینطور بود که اینم اینطور شد از چشم ناپدری می‌بینن».

کژکارکردهای رسانه‌ها

از دید مردان پاسخگو یکی از عوامل اصلی در ایجاد پنداره‌های منفی به والدین ناتنی، بازنمایی جلوه‌های خصمانه از ناپدری در رسانه‌هاست. رسانه‌ها با تصویرسازی‌های ناقص از ناپدری و ترسیم شخصیت منفی او به بازتاب تصویرهای قالبی در جامعه دامن می‌زنند. از دید مشارکت‌کنندگان، رسانه‌ها با بزرگ‌نمایی اخبار منفی از روابط والد ناتنی-فرزند ناتنی و اتکا بر محتوای بازارپسند، رویکردهای غیرواقع‌بینانه‌ای را به خانواده‌ی ناتنی دارند. رضا می‌گوید:

«وقتی که تو تلویزیون به فیلمی رو نشون میده که ناپدریه رو به جوری نشون میده که مثلاً، گفتم من ناپدری بد خودمم فک می‌کردم؛ مثلاً، بعضی فیلما رو می‌دیدم، می‌گفتم: اووو

سوءگیری‌های منزلت‌زدا

تمامی مشارکت‌کنندگان به دیدگاه منفی مردم از والدین ناتنی توافق داشتند؛ اما باتوجه به موقعیت فعلی و قرارگرفتن در نقش جدید، این دیدگاه‌ها را نادرست و یک باور غلط می‌دانستند. بسیاری از مردم، والد ناتنی را بی‌مسئولیت و بی‌عاطفه می‌دانند؛ که قصد سوءاستفاده از فرزند ناتنی را دارد. اگرچه مشارکت‌کنندگان پیشینه‌های منفی را با والد ناتنی و خانواده‌های ناتنی انکار نکردند، تعمیم آنها به تمامی والدین ناتنی و خانواده‌های حاصل از ازدواج مجدد را نادرست و ناشایست می‌دانستند. بعضی از مشارکت‌کنندگان نیز با نقش جدید از این سوءگیری‌ها درامان‌نمانده و با برچسب‌زنی‌هایی از سوی دیگران مواجه شده بودند. به‌طور کلی می‌توان گفت، باورداشت‌های نادرست فرهنگی موجب بی‌اعتباربخشی به والدین ناتنی شده است. به‌نام می‌گوید:

«کلاً وجهه ناپدیری و نامادری تو جامعه ما وجهه خوبی نداره. حالا چه برا پدر که ناپدیری باشه، چه برا مادر که نامادری باشه».

حساسیت‌های تقسیم کار جنسیتی در تربیت فرزندخوانده

باوجود ضرورت مداخله‌گری تربیتی ناپدیری، مردان مشارکت‌کننده محدودیت‌هایی را در این امر قائل بودند. آن‌ها اذعان داشتند که جنسیت فرزند ناتنی در امر تربیت نقش مهمی دارد و تربیت باید باتوجه به تفاوت‌های جنسیتی فرزند ناتنی و بسترهای جنسیتی صورت گیرد. به این معنا که مادر کنترل بیشتری بر فرزند دختر دارد. پس ناپدیری در این زمینه باید محدود شود و درمقابل هم پدر بر فرزند پسر می‌تواند نظارت بیشتری داشته باشد. هرچند این پدر یک غیروالد و به عبارتی، والد ناتنی باشد. علاوه بر آن، به این امر معتقد بودند که به‌طور کلی مادر می‌تواند نقش پررنگ‌تری در تربیت فرزند داشته باشد و دخالت در بعضی از امور تربیتی فرزند ناتنی جایز نیست. نکته بسیار مهم دیگر، حساسیت‌زایی از شدت و میزان مداخله‌گری تربیتی است. مردان پاسخگو با پیش‌بینی واکنش‌های احتمالی فرزند ناتنی از شکست حریم‌های بین فردی پیشگیری می‌کردند

تا روابط والد ناتنی_فرزند ناتنی به چالش کشیده نشود و حدود روابط حفظ شود. هاشم می‌گوید:

«بین من بچه خودمو هرچی بهش بگم، شاید مثلاً، اونم جوابمو بده، غر بزنه؛ ولی آخرش می‌شینم، می‌گم بچه‌مه. به حرف کلفتم بزنه شاید یکی دو روز به خودم بگیرم، ناراحت باشم، ولی دست آخرش می‌گم خب بچه‌مه دیگه چیزیه که خودم آوردم، چیزیه که خودم تربیت کردم. پس حدود مرز براش نمی‌ذارم؛ ولی برا این نه باید به حدود مرزی باشه که بالاخره آگه برگشت، دیگه نمی‌تونم اینم مئه اون بگم خب اینم بچم بود، برگشته».

کارکردزدایی ناشی از فشار نقش

پس از آنکه زندگی خانوادگی ازدواج مجدد به‌طور جدی شروع می‌شود، والد ناتنی با حقایقی روبه‌رو خواهد شد که گاهی پیش‌بینی ناپذیر بوده و به تبع، فرساینده است. از دید مردان مشارکت‌کننده قبول مسئولیت‌های مربوط به فرزند ناتنی بسیار سخت و فشارزاست. ناپدیری مسئولیتی را قبول کرده است که هیچ آمادگی قبلی و یا تجربه‌ای مشابه از آن ندارد. او قبل از ورود به چنین خانواده‌ایی تصورهای دیگری را در ذهن و افکارش به نقش خود در خانواده، ارتباط با فرزند ناتنی و داشتن خانواده‌ای سالم پرورانه است که بعد از ورود و رویارویی با رفتارهای فرزند ناتنی، به ناهمخوانی بین پیش‌فرض‌های ذهنی خود و واکنش حقیقی فرزند ناتنی پی می‌برد. جدای از فرزند ناتنی، همسر نیز نقش اساسی در ایجاد فشار نقش برای مرد ایفا می‌کند؛ زیرا نه‌تنها با ارجح دادن به فرزند زمینه سخت‌تر شدن روابط والد-فرزند و همچنین روابط زناشویی را فراهم، در امور تربیتی هم همراهی لازم را دریغ می‌کند. از طرفی، فشارهای اجتماعی برای والد ناتنی با تربیت فرزند وجود دارد. تمامی این عوامل احساس گرفتارشدن را در او تقویت می‌کند. جلال می‌گوید:

«بعد که مواجه شدم با این مسئله دیدم که اصن کل قضیه رو من اشتباه رفتم؛ یعنی نباید همچین ازدواجی می‌کردم. دقت می‌کنین که به حساب اصن آمادگیشو نداشتم. من فک می‌کردم که آمادگی دارم که حالا مثلاً به فرزندخونده‌ام داشته باشم؛ ولی بعد دیدم واقعیت با اون

چیزی که من فک می‌کردم، خیلی فرق می‌کنه».

همین می‌گم، حالا این اشتباهم بکنه، خب بکنه. دیگه چی کارش کنم».

بازتوزیع روابط و پیوندهای عاطفی

مردان مشارکت‌کننده برای آنکه با فرزند ناتنی ارتباط کارآمدتری را داشته باشند و با آن بتوانند به ثبات خانوادگی برسند، سعی کردند با به‌کارگیری عمل خلاقانه مانند توجه به فراغت فرزند ناتنی و شناسایی علایق آن و ... توجه فرزند ناتنی را به خود جلب کنند. آن‌ها نیز با جبران خلأ عاطفی و حمایت عاطفی فرزند ناتنی، توجه به نیازهای عاطفی و پرهیز از رفتارهای آزاردهنده، مسئولیت‌پذیری یکسان در قبال فرزندان تنی و ناتنی، برقراری شرایط مشابه برای فرزندان تنی و ناتنی و به‌طور کلی با رعایت منش پدرانه، پیوندهای عاطفی میان خود و فرزند ناتنی را تقویت کردند. در این میان بعضی از مشارکت‌کنندگان از مهارت‌هایی چون نحوه رفتار با یک کودک و چگونگی برقراری ارتباط با آن بهره بردند. محسن می‌گوید:

«می‌رم بغلش می‌کنم، یه موقع احساس چیز نکنه، کمبود نکنه؛ مثلاً یه وقتی من دختر خودمو رو این دستم می‌خوابونم. اونم رو این دستم می‌خوابونم؛ یعنی اینجوری باشون رفتار می‌کنم».

تعدیل سبک‌های (شیوه) تربیتی

از دیگر تضمین‌کننده‌های زندگی خانوادگی ناتنی و روابط والد ناتنی-فرزند ناتنی پرهیز از سخت‌گیری‌های تربیتی است. مردان پاسخگو برای آنکه بتوانند ارتباط والد-فرزندی بهتری را احساس کنند، از دخالت بیش‌ازحد در امور تربیتی پرهیز کرده و سعی داشتند تعادل را در اجرای راهبردهای تربیتی رعایت کنند. علاوه‌بر آن، ترس از فروپاشی مجدد زندگی نیز انگیزه بیشتری به مردان مشارکت‌کننده در این امر داده بود. مسعود می‌گوید:

«این [فرزندخوانده] به مامانش وصله. وقتی این کنده بشه؛ مثلاً، مته اینکه یه انگشت مامانو قطع کنی. هر چی درد بکشه، این هر چی درد بکشه، به من سرایت می‌کنه؛ یعنی منم باید تاوانشو بدم. در کل وقتی ببینی اینجا دیگه الان چیز می‌شه، جریان فرق می‌کنه، وقتی اون ناراحت می‌شه، منم بی‌خیال می‌شم دیگه. چرا؟ چون زندگی خودم می‌خواد بپاشه. به‌خاطر

برساخت عواطف منفی به فرزندخوانده

با گذشت زمان و مواجه با چالش‌های بیشتر، درون خانواده ناتنی، مردان مشارکت‌کننده از ظهور احساسات متناقض و منفی به فرزند ناتنی خبر دادند. این ناشی از تغییرات رفتاری فرزند ناتنی با گذشت زمان و همزمان با بالارفتن سن فرزند ناتنی بوده است. به‌علاوه، رعایت‌نشدن جایگاه مرد در خانه سبب بروز احساس حسادت و درنهایت رویکرد رقابتی بین والد ناتنی و فرزند ناتنی شده بود. در کنار این موارد، مردان پاسخگو به انتظارات همسر و فرزند ناتنی نیز اشاره کردند که به مرور زمان خسته‌کننده و موجب فرسایش روحی آنان شده است. می‌توان نداشتن فرزند تنی مرد را نیز به موارد فوق اضافه کرد که در کاهش محبوبیت فرزند ناتنی نقش مهمی دارد. کاظم می‌گوید:

«پيله‌م می‌شد و می‌گفت این کارو بکن، اون کارو بکن، فلان کن. وقتی که می‌گفتم حالا حوصله ندارم، مامانش می‌گفت: بچه خودتم آگه بود همین کارو می‌کردی. یا فلانی بود، همین کارو می‌کردی. بعد خیلی بهم برمی‌خورد».

سهل‌انگاری در تکالیف نقش

عملکرد خانوادگی زمانی می‌تواند کارآمد باشد و به‌درستی انجام شود که هریک از اعضا به تکالیف و وظایفی که برعهده دارند، عمل کنند. هنگامی که هریک از اعضا در انجام‌دادن وظایف و نقش کوتاهی کنند، سبب کوتاهی دیگر اعضای خانواده به وظایف خود خواهد شد. مردان مشارکت‌کننده وقتی بی‌توجهی همسر و فرزند را به خود چه به‌عنوان همسر و چه به‌عنوان والد مشاهده و درک کردند، دیگر تمایلی به انجام‌دادن تکالیف خود در نقش همسری و پدری نداشتند و کناره‌گیری از امور تربیتی و سهل‌انگاری در تکالیف نقش خود را بهترین انتخاب می‌دانستند. محمد می‌گوید:

«خب به هر حال متقابلاً ما حقوق و تکالیفی داشتیم».

خانواده می‌دانستند. جلال می‌گوید:

«من خب سعی می‌کردم، یه جوری دیگه بالاخره کنار بیام با این قضیه که این یه اتفاقیه که افتاده؛ ولی وقتی می‌بینم که خب نه مادرش نمیخواد اون جایگاهی که من داشته باشمو، داشته باشم، به هر حال اصلاً تمایلی ام نشون نمی‌داد؛ یعنی گفتم خدمتتون که وضعیت به جایی رسیده بود که حتی منو آویزون، سربار خودشون می‌دونستن. یه راه‌حل طلاق بود. بله دیگه راه‌حلش جداییه».

الگوی پارادایمی تحقیق

الگوی پارادایمی نشان‌دهنده جریان کدگذاری محوری و بر مبنای کدگذاری باز است. در این مرحله از کدگذاری می‌توان ارتباط مقوله (پدیده مرکزی) با زیرمقوله‌های حاصل از جریان کدگذاری باز را با ارائه الگوی دیداری نمایش داد. با استفاده از این الگو می‌توان رویداد حاکم در جریان پژوهش را به‌خوبی توضیح داد؛ زیرا در جریان کدگذاری محوری است که می‌توان تشخیص داد، کدام یک از مقوله‌های منتج از کدگذاری باز، مقوله (پدیده مرکزی) و کدام یک از مقوله‌ها است. این بسیار حائز اهمیت است؛ زیرا مقوله آن چیزی است که به ما می‌گوید چه چیز در جریان است. زیرمقوله‌ها نیز با قرار گرفتن در جای خود و به عبارتی، قرار گرفتن در یک موقعیت سازماندهی شده (شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها) به فهم این الگوی توضیحی کمک بیشتری می‌کند. باتوجه به توضیحات می‌توان گفت، آنچه در بستر پژوهش و از تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه به دست آمد، مقوله (پدیده مرکزی) «کارکردزدایی ناشی از فشار نقش» است.

ایشون به تکالیف خودش عمل نمی‌کرد. خب این باعث می‌شد که منم به تکالیف خودم عمل نکنم. من واقعیتو میگم؛ چون به هر حال تحقیق شما باید علمی باشه. باید تو این مصاحبه من همه چیو شفاف بگم. منم به تکالیفم عمل نمی‌کردم، محل نمی‌گذاشتم دیگه به زندگی، محل نمی‌گذاشتم بش؛ چون می‌دیدم فایده‌ایی نداره».

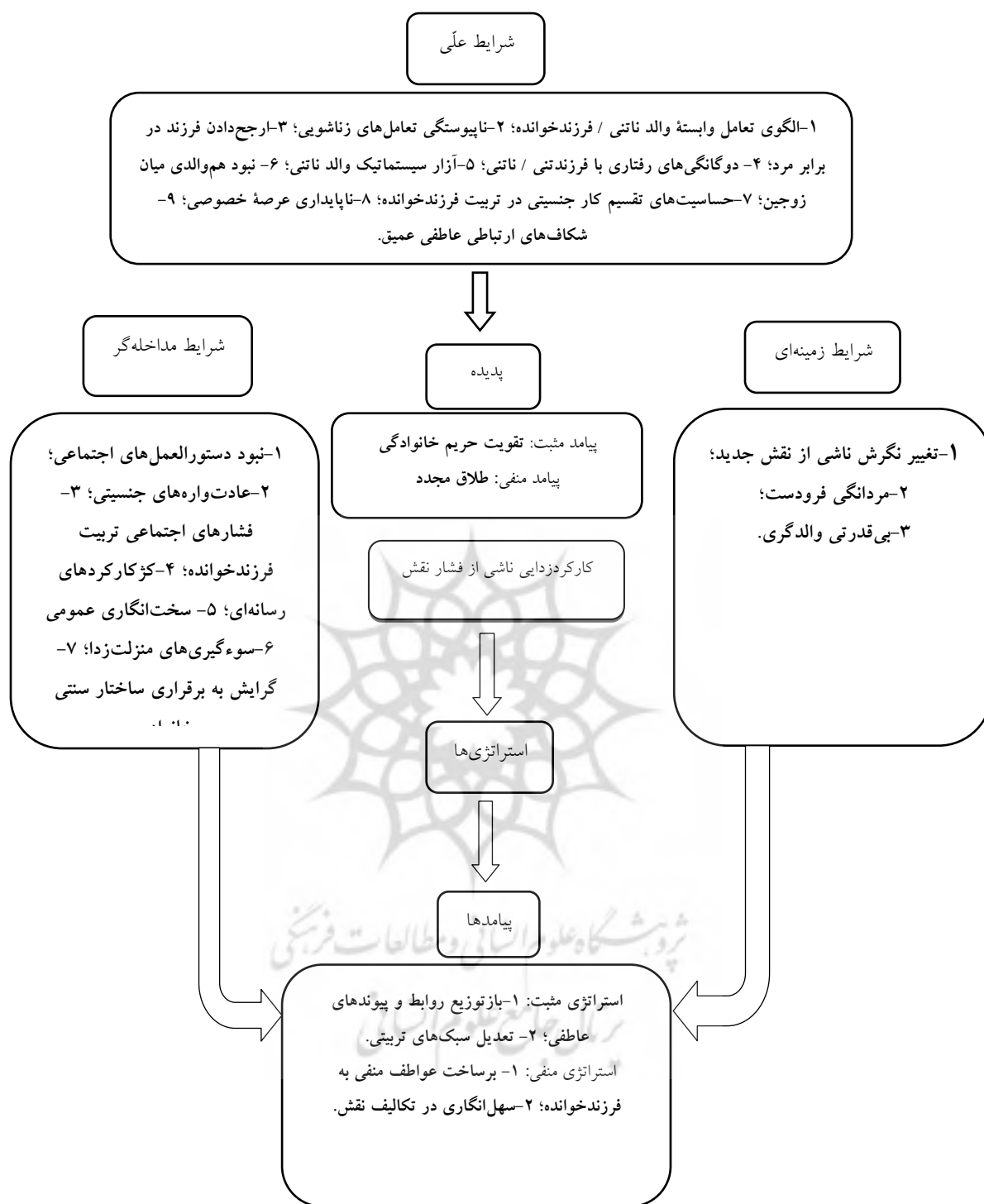
تقویت حریم خانوادگی

باتوجه به نفوذ و دخالت‌های افراد بیرونی که باعث سستی عرصه خانواده ناتنی شده بود، مردان مشارکت‌کننده هم برای حفظ حریم و کارکرد خانوادگی در برابر مداخله‌های دیگران، واکنش‌های قاطع از خود نشان دادند. همچنین، آن‌ها محدودیت‌هایی را در روابط با دوستان و اطرافیان ایجاد کردند. این سازوکارها مانع از بروز دخالت دیگران و تقویت حریم خانوادگی و پایداری خانواده ناتنی شده بود. موسی می‌گوید:

«اولین اینکه هرکی می‌خواست حرف بجه شو بکشه وسط، زود کاتش می‌کردمو می‌گفتم: اصن حرفشو نزنین یا مثلاً براشون همون وقت بهشون می‌گفتم یا بعد براشون پیغام می‌دادم، می‌گفتم جایی که من هستم نه حرف بجه منو بزنین نه حرف بجه همسرمو بزنین».

طلاق مجدد

در بعضی موارد مردان مشارکت‌کننده چالش‌های موجود در محیط خانواده ناتنی را به‌گونه‌ای ارزیابی می‌کردند که حل‌نشده و توان مقابله را از آنان گرفته بود. بی‌توجهی به موقعیت مرد از مهم‌ترین چالش‌هایی بود که مردان مشارکت‌کننده از آن نام برده‌اند و تصمیم آنها را برای طلاق و جدایی دوباره قطعی می‌کرد. به عبارتی، آن‌ها طلاق مجدد را تنها راه‌حل برای خلاصی از چالش‌ها و مسائل موجود در

شکل ۱- الگوی پارادایمی پژوهش

Fig 1- Paradigm model of research

نتیجه

اصفهان، تجربه‌های مردان به‌عنوان والد ناتنی و چالش‌های ارتباطی آنان با فرزندخوانده بررسی شد. در ادامه، نتایج

در این پژوهش با مصاحبه ۱۵ مرد والد ناتنی در شهر

فرزند ناتنی برعکس شده و ناپدری در موقعیتی پایین‌تر از فرزند ناتنی قرار دارد. والد ناتنی نه تنها نقش رهبری را در خانه ایفا نمی‌کند، از جانب فرزند ناتنی و همسر نیز با رفتارهایی مواجه می‌شود که به ثبات موقعیت مردانه نمی‌انجامد و سبب زوال آن و تضعیف اقتدار مردانگی نیز می‌شود. به عبارتی، ناپدری در خانواده ناتنی در موقعیتی قرار می‌گیرد که ذهنیت و عینت‌های نقش جنسیتی برآورده نشده است و الگوهای رفتاری متفاوتی را احساس می‌کند. این ناهماهنگی میان انتظارات نقش و آگاهی برساخته از هویت جنسیتی، فشار نقش را تشدید می‌کند. نتایج این قسمت از پژوهش با یافته‌های سون‌کیم و ووکیم (2009) همسوست.

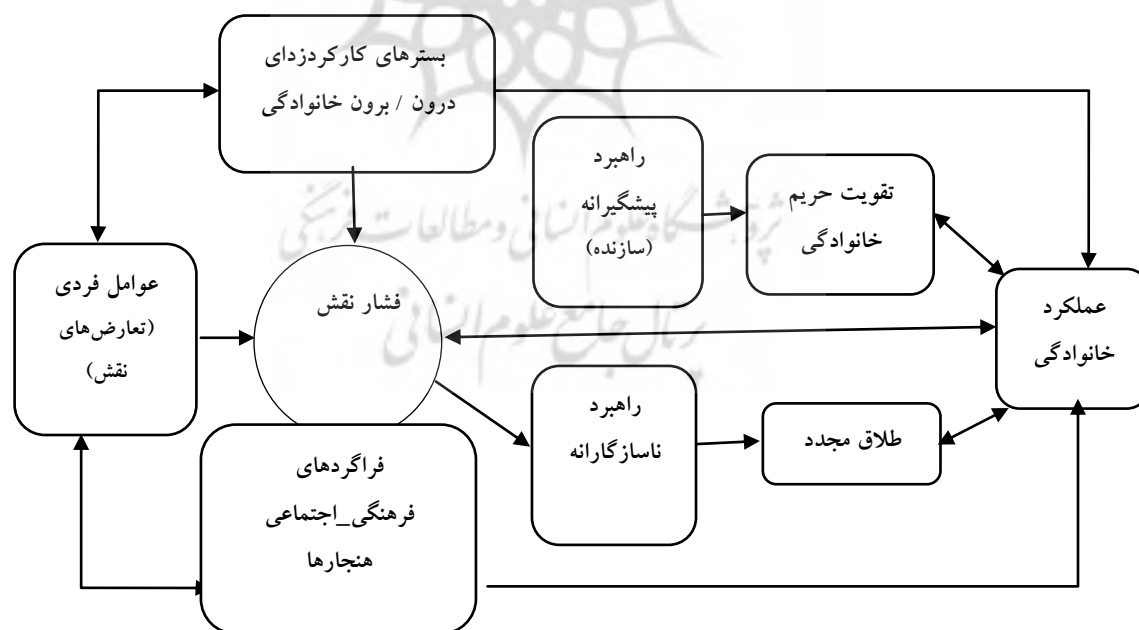
در کنار عوامل فردی شکل‌دهنده فشار نقش می‌توان به عوامل و زمینه‌هایی اشاره کرد که مختص خانواده ناتنی است و اعضا نقش اساسی و مهمی در آن ایفا می‌کنند. وجود فرزند ناتنی یکی از عوامل اصلی در ایجاد تنش درون خانواده ناتنی است. روابط والد ناتنی-فرزند ناتنی شباهت اندکی به روابط والد تنی و فرزند حقیقی دارد و همین امر پیچیدگی‌های بسیاری را در تعامل‌های ناپدری و فرزند ناتنی ایجاد می‌کند. بدون شک رفتار ناپدری از رفتار فرزند ناتنی اثرپذیر است. مردان مشارکت‌کننده با رفتارهایی مواجه شده بودند که نشان‌دهنده رابطه خصمانه فرزند ناتنی با ناپدری و پذیرش نشدن والد ناتنی از جانب اوست. حساسیت این روابط زمانی افزایش یافت که فرزند ناتنی، وجود ناپدری را به منزله تهدید روابط مادر-فرزندی قلمداد کرد. آن‌ها به شدت به حضور ناپدری در کنار مادر خود واکنش نشان می‌دادند. واکنش‌هایی که روابط زناشویی را مختل کرده بود. این قسمت از پژوهش با نتایج یکل و همکاران (۱۳۹۷) و محمدی (۱۳۹۶) و جنسن و گانانگ (2019) مبنی بر ارتباط متقابل میان روابط والد ناتنی-فرزند ناتنی بر کیفیت روابط زوجین همخوانی دارد. همان‌گونه که رفتار فرزند ناتنی، بر رفتار ناپدر اثرگذار و اثرپذیر است. گرچه واکنش‌های رفتاری فرزند ناتنی مانع از برقراری ارتباطی سالم و ایجاد پیوندهای عاطفی و

به‌دست‌آمده و فرآیند طی شده در قالب یک طرح‌واره نظری ارائه می‌شود. به عبارتی، کلی بودن تحلیل به‌صورت انتزاعی شرح داده شد تا با مشخص شدن روابط میان مقوله‌ها، فرآیند مطالعه‌شده در جریان پژوهش تکامل یابد.

نتایج نشان داد، مردان پس از ازدواج مجدد و ورود به خانواده ناتنی و قرارگرفتن در موقعیت جدید با «فشار نقش» مواجه می‌شوند. براساس تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه، عوامل و بسترهای زمینه‌ساز فشار نقش در سه دسته تعارض‌های نقش، بسترهای کارکردزدای درون/برون خانوادگی و فراگردهای فرهنگی-اجتماعی هنجارها تقسیم‌بندی می‌شود. تعارض‌های نقش از عوامل فردی و شخصی شکل‌گیری فشار نقش است. مردان مشارکت‌کننده قبل از ورود به خانواده ناتنی و پذیرش نقش جدید، تصورهای متفاوتی از خانواده‌های ناتنی و والدین ناتنی به‌طور عام و ناپدری به‌طور خاص داشتند. تفکرهای آنها نیز مانند دیگر اقشار جامعه سوءگیری‌هایی به والدین ناتنی بوده است که پس از قرارگرفتن در یک چنین موقعیتی دچار تحولات نگرشی عمیقی شده بودند. به این معنا که برخلاف کلیشه‌های منفی موجود در جامعه، می‌توان یک پدر خوب برای فرزند ناتنی باشند؛ بنابر این شرایط، مردان مشارکت‌کننده خود را ملزم به انجام‌دادن تکالیف و وظایفی می‌دانستند که با اکتساب نقش جدید با آن روبه‌رو شده بودند. وظایفی که از یک پدر انتظار می‌رود؛ برای مثال، دلسوز فرزند ناتنی باشد و علاوه‌بر تأمین نیازهای (عاطفی، اقتصادی) فرزند ناتنی، شرایط تربیتی صحیحی را برای فرزند ناتنی فراهم کند. همان‌طور که هر نقشی، شامل تکالیف و وظایفی می‌شود، از حقوق و مزایایی نیز برخوردار است. بنابراین مردان مشارکت‌کننده، خواستار حقوق و امتیازاتی نیز بودند. آنان انتظار داشتند تا مانند یک پدر در امور تربیتی فرزند ناتنی نقش داشته و همچنین اقتدار پدری لازم را داشته باشند و مانند یک مرد در رأس خانواده قرار بگیرند؛ اما آنچه اتفاق افتاده است، تغییر در وضعیت محوری مرد در خانواده ناتنی است. جایگاه والد ناتنی و

محیط خانه و خانوادگی، والد ناتنی با مخالفت‌های جدی و اعتراض‌های شفاف از جانب همسر روبه‌رو شده بود که این قسمت از پژوهش نیز با پژوهش رابینسون (1984) همخوانی دارد. این اعتراض‌ها با کژفهمی همسر همراه بوده است؛ زیرا به‌کارگیری شیوه‌های تربیتی از جانب مرد را غیرمسئولانه و غرض‌ورزانه می‌پنداشتند. موارد فوق سازگاری و تطبیق مردان مشارکت‌کننده را در محیط خانوادگی به چالش کشیده بود. به عبارتی، نبود قدرت زناشویی لازم میان زوجین در خانواده ناتنی از سویی منجر به برساخت نارضایتی مرد از همسر و فرزند ناتنی و از سویی دیگر باعث دورشدن فرزند ناتنی از والد ناتنی شده بود. این قسمت از تحقیق با پژوهش جنسن و شفر (2013) مطابقت دارد. مبنی بر این موضوع که وقتی فرزندان احساس می‌کنند، مادران و پدران ناتنی از نظر فرزندپروری توافق دارند و به‌ندرت بحث می‌کنند، کودکان بیشتر به پدرخوانده خود نزدیک می‌شوند.

در نتیجه، دلزدگی و تمایل نداشتن به وظایف نقشی مردان مشارکت‌کننده شده بود، والدین ناتنی پاسخگو به شیوه‌های مختلف به برقراری ارتباط عاطفی صحیح با فرزند ناتنی اقدام کرده بودند. آن‌ها کنش‌های ارتباطی و عاطفی را سخت‌تر از حد تصور می‌دانستند و آمادگی لازم را برای ایفای نقش جدید نداشتند. این عوامل سبب افزایش دشواری در وظایف نقش برای مردان مشارکت‌کننده و افزایش بار روانی برای آنان شده بود. نقش همسر نیز به‌عنوان عضو درونی خانواده درخور توجه است. آنان معمولاً فرزند را بر مرد ترجیح داده و به همسر خود توجه کافی نمی‌کردند که این برخلاف انتظارات مرد به‌عنوان همسر و انتظارات زوجی بوده است. نکته درخور توجه دیگری که درباره بسترهای درون‌خانوادگی می‌توان به آن اشاره کرد، مشارکت نکردن همسر در تربیت و امور مربوط به فرزند ناتنی است. علی‌رغم توافق‌های کلی که قبل از ازدواج با نقش والد ناتنی در امور مربوط به فرزند ناتنی میان زن و مرد انجام شده بود، اما بعد از ازدواج و در

شکل ۲- طرح‌واره نظری پژوهش

Fig 2- Theoretical scheme of research

ناتنی ندارند؛ اما اقدامات آنها به‌شدت بر عملکرد خانوادگی خانواده‌های ناتنی اثرگذار است. از افراد بیرونی اثرگذار

علاوه بر مسائل درون خانوادگی باید به اثرگذاری افراد بیرونی نیز اشاره کرد. افرادی که حضور فیزیکی در خانواده

خانواده‌های ناتنی نیز می‌شود. تمام این عوامل مانع از برقراری یک خانواده (سیستم) کارآمد خواهد شد. عواملی که عملکرد خانوادگی را تحت الشعاع قرار می‌دهد؛ زیرا اعضا (خرده سیستم‌ها) توان مقابله و سازگاری در برابر تغییرات ایجادشده (این تغییر برای فرزندان شامل ازدواج مجدد والدین، برای والد ناتنی قرار گرفتن در یک نقش جدید بدون آگاهی قبلی و برای والد حقیقی سهم‌شدن نقش والدی با همسر جدید است) را نخواهند داشت؛ بنابراین قادر به تعامل صحیح با محیط اجتماعی نیستند و توانایی مقابله در برابر دخالت افراد بیرونی را نیز ندارند. به‌طور کلی قادر به حفظ حریم خانوادگی نخواهند بود.

از عوامل بسیار مهم در شکل‌گیری فشار نقش، فراگردهای فرهنگی-اجتماعی است. این عامل از این نظر درخور توجه است که نشان‌دهنده فشار نقش حاصل شده با توجه به شرایط اجتماعی و ناشی از زمینه‌های فرهنگی جامعه است. باورداشت‌های نادرست فرهنگی و ادراک‌های اجتماعی ناصحیح از والدین ناتنی سبب نوعی سوءگیری و بدبینی به خانواده‌های ناتنی و ناپدیری شده است. والدین ناتنی مشارکت‌کننده به شنیده‌هایی اشاره کردند که والد ناتنی را فردی بی‌مسئولیت و بی‌عاطفه دانسته و نشان از ظالم بودن ناپدیری دارد. بدگویی‌هایی که به بازتولید کلیشه‌های منفی به والدین ناتنی و به‌ویژه ناپدیری منجر شده و مانع از اعتباربخشی به والدین ناتنی شده است. بعضی از مشارکت‌کنندگان نیز به دلیل قرارگرفتن در نقش ناپدیری از برچسب‌زنی‌های مربوط به والد ناتنی در امان‌نمانده و با واکنش‌های اجتماعی شآن‌زدا مواجه شده بودند. از طرفی مردان مشارکت‌کننده با توجه به شرایط فرهنگی موجود نوعی فشار اجتماعی را برای مداخله‌گری تربیتی احساس کرده و این امر را ضروری می‌دانستند؛ زیرا معتقد بودند، نداشتن توجه کافی به امور تربیتی فرزند ناتنی منجر به برچسب‌زنی‌هایی به آنان می‌شود؛ اما رالینگز (1976) و رایبسون (1984) در تحقیقات خود که با نتایج پژوهش حاضر نیز همخوانی دارد، نشان دادند، جامعه

می‌توان به والد حقیقی فرزند (ان) تنی و ناتنی اشاره کرد. تجربه مشارکت‌کنندگان حاکی از آن است که والدین حقیقی فرزند (ان) تنی / ناتنی نقش فعال و پررنگی در زندگی فرزندان دارند. به عبارتی، والد بیرونی با والد ناتنی رقابت می‌کند؛ بنابراین فرزندان را به کج‌رفتاری درمقابل والد ناتنی تحریک می‌کند تا از طرفی مانع ایجاد پیوندهای عاطفی میان آنان شود و از طرفی دیگر از همسر سابق خود انتقام گرفته باشد. علاوه بر والد حقیقی، دخالت افراد بیرونی که معمولاً پیوندهای خویشی نزدیک با فرزند ناتنی و زوجین دارند، سبب اختلال در کارکردهای خانوادگی ناتنی شده است. این دخالت‌ها شامل نحوه تصمیم‌گیری دوباره با ازدواج مجدد و زندگی با حضور فرزند ناتنی، چگونگی رفتار با فرزند ناتنی، نفوذ بر فرزند ناتنی در رفتار با پدر ناتنی و ... است. موارد فوق با درنظرگرفتن حساسیت موقعیت خانوادگی و سستی حریم خانوادگی بسیار مهم و درخور توجه است. این نتیجه با اشاره به ابهام مرز خانواده ناتنی و اثرگذاری آن در سازگاری اعضای درون خانواده ناتنی با پژوهش سون‌کیم و ووکیم (2009) همسویی دارد. به‌طور کلی می‌توان گفت، بسترهای کارکردزایی درون / بیرون خانوادگی مطابق با رویکرد سیستمی خانواده حائز اهمیت است. زمانی می‌توان خانواده را یک کل (سیستم) درنظر گرفت که روابط بین اعضا (خرده سیستم‌ها) به طرز صحیحی سازماندهی شده باشد. به عبارتی، هنگامی که بین اعضای درون خانواده وابستگی متقابل باشد و هر یک نقش و مسئولیت‌های واضح و مشخص داشته باشند، خانواده به‌عنوان یک سیستم کارآمد عمل خواهد کرد؛ زیرا اعضای درون خانواده ادغام‌شده و توانایی سازگاری با تغییرات و همچنین توانایی حفظ حریم و موقعیت خانوادگی را دارند؛ اما در خانواده‌های ازدواج مجدد وضع به‌گونه دیگری است. روابط بسیار پیچیده است و نقش‌ها و مسئولیت‌ها به‌صراحت و روشنی خانواده‌های نوع اول نیست. هر یک از اعضا روابط و خویشاوندی از ازدواج سابق دارند که همین امر موجب پیچیده‌تر شدن وضعیت خانوادگی

پیامدهای این دو راهبرد متفاوت است. راهبردهای پیشگیرانه که باتوجه و با آگاهی از موقعیت حساس خانواده ناتنی اتخاذ شده، موجب تثبیت عرصه خانوادگی و تقویت حریم خانوادگی خانواده ناتنی شده بود. راهبردهای ناسازگارانه که در پی چالش‌های خانواده ناتنی و ناتوانی فرد از مقابله با آنان حاصل شده، منجر به طلاق دوباره شده بود. برای درک اتخاذ راهبردهای متفاوت از جانب مردان مشارکت‌کننده می‌توان از نظریه استرس خانواده بهره گرفت. ازدواج مجدد یک رویداد استرس‌زا (a) است؛ زیرا سازگاری در خانواده ناتنی حاصل از ازدواج مجدد مشکل است و اغلب افراد مشکلات سازگاری در خانواده ناتنی را به شکست خود نسبت می‌دهند. منابع (b) (شخصی، خانوادگی، اجتماعی) کمک‌کننده مهمی در سازگاری خانواده‌های ناتنی است. مردان پاسخگو خود را در موقعیتی می‌دیدند که آمادگی و آگاهی لازم را برای این موقعیت جدید نداشتند. به علاوه، در خانواده تنها یک نقش پیرامونی و غیرحقیقی از والد بودن را احساس می‌کردند و موقعیت فرزند را برتر از خود می‌دانستند. همچنین، به حد کافی حمایت‌های اجتماعی (خانواده، بستگان، دوستان و به‌طور کلی جامعه) را نداشتند؛ بنابراین خانواده با انسجام و یکپارچگی حداقلی مواجه بود. درک و تعریف ذهنی اعضای خانواده ناتنی، (X)، رفتارهای مقابله‌ای اعضای خانواده و سازگاری خانواده را پیش‌بینی می‌کند. مردان مشارکت‌کننده ازدواج مجدد را به منزله فرصتی برای داشتن یک ازدواج خوب می‌دانند که می‌تواند دوباره خانواده‌ای داشته باشند و در نقش یک پدر و همسر خوب ظاهر شوند؛ اما از آنجایی که درک هریک از اعضا از ازدواج مجدد متفاوت است، وضعیت پیچیده‌تر از تصورهای آنان می‌شود. اینجاست که والد ناتنی یا وضعیت را به‌عنوان یک چالش درک می‌کند که قابلیت حل و فصل آن وجود دارد یا وضعیت را بحرانی می‌بیند و تصمیم به طلاق دوباره می‌گیرد. طلاق دوباره در ازدواج مجدد یک بحران محسوب می‌شود (x).

با وجود فشارهایی که برای والدین ناتنی درباره تربیت و نحوه رفتار با فرزند ناتنی ایجاد می‌کند، هیچ‌گونه هنجار و دستورالعمل مشخصی برای والدین ناتنی درباره وظایف، تکالیف و حقوق یک ناپدری ندارد. این قسمت از پژوهش علاوه بر پژوهش‌های نام برده شده با پژوهش ساینت و همکاران (2020) مبنی بر توافق ناپذیری اجتماعی با وظایف ناپدری همخوانی دارد که این خود باعث سردرگمی نقش والدین ناتنی شده و ابهام‌هایی را درباره وظایف نقش جدید برای آنان ایجاد می‌کند. مشارکت‌کنندگان به واکنش‌های اجتماعی اشاره داشتند که باعث نوعی هراس و وحشت از زندگی با فرزندخوانده شده بود. به نظر می‌رسد، افکار عمومی به روابط خانواده‌های ناتنی و روابط والد ناتنی-فرزندخوانده بدبینانه است. به این معنا که آنها سرانجام خانواده‌های ناتنی را شکست می‌دانند و معتقدند که تشکیل خانواده ناتنی با اتفاق‌های ناگوار همراه است. بازنمایی و تصویرسازی‌های ناقص از ناپدری در رسانه‌ها و بزرگ‌نمایی اخبار منفی مربوط به خانواده‌های ناتنی در شکل‌گیری این تصور غلط و افراطی بی‌اثر نیست. باتوجه به بستر پژوهشی تحقیق حاضر می‌توان گفت، مردان مشارکت‌کننده قائل به برقراری ساختار سنتی و شکل رایج خانواده و همچنین خواستار ثبات مفاهیم مردانگی و حوزه مردانه در خانواده ناتنی بودند که این ناشی از فرهنگ مردسالار حاکم در جامعه و ارزش‌های پدرسالارانه در خانواده‌های ایرانی است. مردان مشارکت‌کننده از کودکی شاهد تفاوت‌های رفتاری مادر و پدر خود در خانواده بوده‌اند و با الگوسازی‌های جنسیتی، ویژگی‌های مردانه را کسب کرده و خانواده را بستر مناسب برای تحقق بخشی خودپنداره‌های جنسیتی می‌دانند. این قسمت از پژوهش با هیچ‌یک از پژوهش‌های مرور شده همسو و یا متناقض نیست و در بستر پژوهشی حاضر کسب شد. در مواجهه با فشار نقش حاصل شده، مردان مشارکت‌کننده شیوه‌های همسانی اتخاذ نکرده بودند. بعضی از آنان از شکست دوباره پیشگیری کردند و بعضی دیگر راهبردهای ناسازگارانه را برگزیدند. به تبع،

محدودیت‌ها

گرچه پژوهشگران سعی در ارائه آمارهای جدید درباره ازدواج مجدد داشتند، به دلیل همکاری نکردن سازمان‌های مربوط، موفق به انجام این کار نشدند. در جریان نمونه‌گیری مشکلاتی به وجود آمد: هیچ‌یک از مراکز مشاوره و کلینیک‌های روانشناختی و همچنین دفاتر ثبت ازدواج و طلاق حاضر به همکاری نشدند. به علاوه، به دلیل حساسیت‌های مربوط به خانواده‌های ناتنی، افراد از معرفی نمونه‌های مرتبط امتناع کرده و همین امر موجب زمان‌بر بودن متقاعدسازی آنان شد. بعضی از مشارکت‌کنندگان نیز به دلیل حساسیت‌های همسر از ادامه همکاری سر باز زدند. مشغله‌های فردی و شغلی مردان مشارکت‌کننده نیز سبب شد تا جمع‌آوری داده‌ها در زمان طولانی‌تری صورت گیرد.

پیشنهادها

پیشنهاد می‌شود در رسانه‌های جمعی با رعایت اصل بی‌طرفی و پرهیز از قضاوت‌های ارزشی، بهسازی فرهنگی با والدین و خانواده‌های ناتنی بررسی شود و با بازنگری در محتوای رسانه‌ای و برنامه‌سازی‌هایی در راستای خانواده‌ناتنی و والدین ناتنی زمینه‌های آگاهی‌بخشی عموم و همین‌طور افراد درگیر ازدواج مجدد و خانواده‌ناتنی را فراهم کنند. در حوزه پژوهشی پیشنهاد می‌شود، پژوهش‌های اجتماعی در حوزه مطالعات مردان با تجربه طلاق، ازدواج مجدد و خانواده‌ناتنی افزایش یابد. همچنین، برای شناسایی رویکردهای سازگاری و مقابله‌ای، یافتن راه‌حلی برای کاهش فشار نقش و افزایش مهارت افراد درگیر با مدیریت عوامل استرس‌زا نیز پژوهش‌هایی در حوزه روانشناسی و مددکاری اجتماعی صورت گیرد. پیشنهاد می‌شود، سهم پژوهشگران مرد در این حوزه افزایش یابد. لازم است کارگاه‌هایی برای افزایش آگاهی افراد متمایل به ازدواج مجدد و همچنین آشنایی با چالش‌های این ازدواج و چگونگی رویارویی با این چالش‌ها برگزار شود. به عبارتی، زمینه‌های مراجعه این افراد به مشاوره‌های پیش از

ازدواج فراهم شود. اعضای خانواده‌ناتنی لازم است از اتخاذ سبک‌های پیشین خانوادگی خودداری و با سازماندهی مجدد نقش‌ها و مسئولیت‌ها به تقویت حریم و بنیان خانواده کمک کنند.

منابع

- سالنامه آمارهای جمعیتی. (۱۳۹۹). تهران، سازمان ثبت احوال کشور.
- سوری، گ.؛ گودرز، ک. و روزبهانی، م. (۱۴۰۰). «اثر بخشی مداخله مبتنی بر واکاوی مشکلات خانواده‌های ازدواج مجدد بر روابط فرزند با والدخوانده»، فصلنامه‌ی تعالی مشاوره و روان‌درمانی، ۱۰ (۳۷)، ۴۵-۵۵.
- فتحی، الف. (۱۳۹۳). «روند ازدواج در ایران با تأکید بر نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن»، دوماهنامه تحلیلی-پژوهشی آمار، ۲ (۶)، ۷-۱۰.
- محمدی، ر. و محمدی، ز. (۱۳۹۸). «چالش‌های ازدواج مجدد زنان با حضور فرزند: پژوهشی کیفی»، زن در توسعه و سیاست، ۱۷ (۱)، ۹۷-۱۱۹.
- محمدی، ز. (۱۳۹۶). بررسی چالش‌های پیش‌روی زوج‌های دارای فرزند در ازدواج مجدد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
- یکله، م.؛ محسن‌زاده، ف. و زهراکار، ک. (۱۳۹۷). «مطالعه کیفیت ازدواج مجدد پس از طلاق (رویکرد داده بنیاد)»، فصلنامه‌ی مددکاری اجتماعی ۷ (۳)، ۱۷-۳۱.
- Bryant, A. & Charmaz, K. (2007). Grounded theory in historical perspective: an epistemological account. *Handbook of Grounded Theory*, 31-57.
- Cann-Milland, S., & Mornane, A., & Southcott, J. (2021). Exploring family service providers perceptions of working with recoupled parents in stepfamilies. *Journal of Family Issues*, 42 (9), 1997-1981.
- Colman, M., Ganong, L., & Fine, M. (2000). Reinvestigating remarriage: another decade of progress. *Journal of Marriage and the Family*, 62 (4), 1288-1307.
- Cox, M. J., & Paley, B. (2003). Understanding families

- Saint-Jacques, M. C. & Godbout, E., & Ivers, H. (2020). People's opinions and stereotypes about stepfamilies. *Journal of Family Issues*, 41 (11), 1-24.
- Schrodt, P., Soliz, J., & Braithwaite, D. O. (2008). A social relations model of everyday talk and relational satisfaction in stepfamilies. *Communication Monographs*, 75 (2), 190-217.
- Schweizer, V. (2020). Age variation in the remarriage rate, 1990 & 2018. *National Center For Family & Marriage Research*, Family Profile 228.
- Sweeney, M. (2010). Remarriage and stepfamilies: strategic sites for family scholarship in the 21st century. *Journal of Marriage and Family*, 72 (3), 667- 684.
- Weber, J. G. (2010). *Individual and family stress and crises*. sage. publications, inc.
- Whiteside, M. F. (1982). Remarriage: a family developmental process. *Journal of Marital and Family Therapy*, 8 (2), 59-68.
- as systems. *Current Directions in Psychological Science*, 12 (5), 193-196.
- Crosbie-Burnett, M. (1989). Application of family stress theory to remarriage: a model for assessing and helping stepfamilies. *Family Relations An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies* 38 (3), 323-331.
- DeLongis, A. & Zwicker, A. (2017). Marital satisfaction and divorce in couples in stepfamilies. *Current Opinion in Psychology*, 13, 158-161.
- Goetting, A. (1982). The six stations of remarriage: developmental tasks of remarriage after divorce. *Family Relations*, 31 (2), 213-222.
- Gold, J. M. (2016). Understanding the experiences of husbands in step-couples: implications for strengthening stepfamily marriages. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 24 (4), 415-419.
- Gold, J. M. (2020). Supporting successful stepfathering: an integration of the professional literature and online stepfather reflections. *The Family Journal*, 28 (2), 146-149.
- Jensen, T. M., & Ganong, L. H. (2019). Stepparent-child relationship quality and couple relationship quality: stepfamily household type as a moderating influence. *Journal of Family Issues*, 41 (5), 589-610.
- Jensen, T. M., & Shafer, K. (2013). Stepfamily functioning and closeness: children's views on second marriages and stepfather relationships. *Social Work*, 58 (2), 127-136.
- Kent, M. O. (1980). Remarriage: a family systems perspective. *The Journal of Contemporary Social Work*, 61 (3), 146-153.
- Kim, H. S., & Kim, J. W. (2009). The influence of role strain on stepfamily adjustment. *International Journal of Human Ecology*, 10 (2), 1-12.
- Kreyenfeld, M. & Heintz-Martin, V. (2011). Economic conditions of stepfamilies from a cross-national perspective. *Zeitschrift für Familienforschung*, 23 (2), 128-153.
- Marsiglio, W. (2004). When stepfathers claim stepchildren: a conceptual analysis. *Journal of Marriage and Family*. 66 (1), 22 - 39.
- Pryor, J. (2014). *Stepfamilies: a global perspective on research, policy, and practice*. New York: Routledge.
- Rallings, E. M. (1976). The special role of stepfather. *Family Coordinator*, 25(4), 445-449.
- Reynolds, L. (2020). Ten years of change in the U.S. remarriage rate, 2008 & 2018. *Family Profiles, FP-20-20. National Center for Family & Marriage Research*.
- Robinson, B. E. (1984). The contemporary american stepfather. *Family Relations*, 33 (3), 381-388.